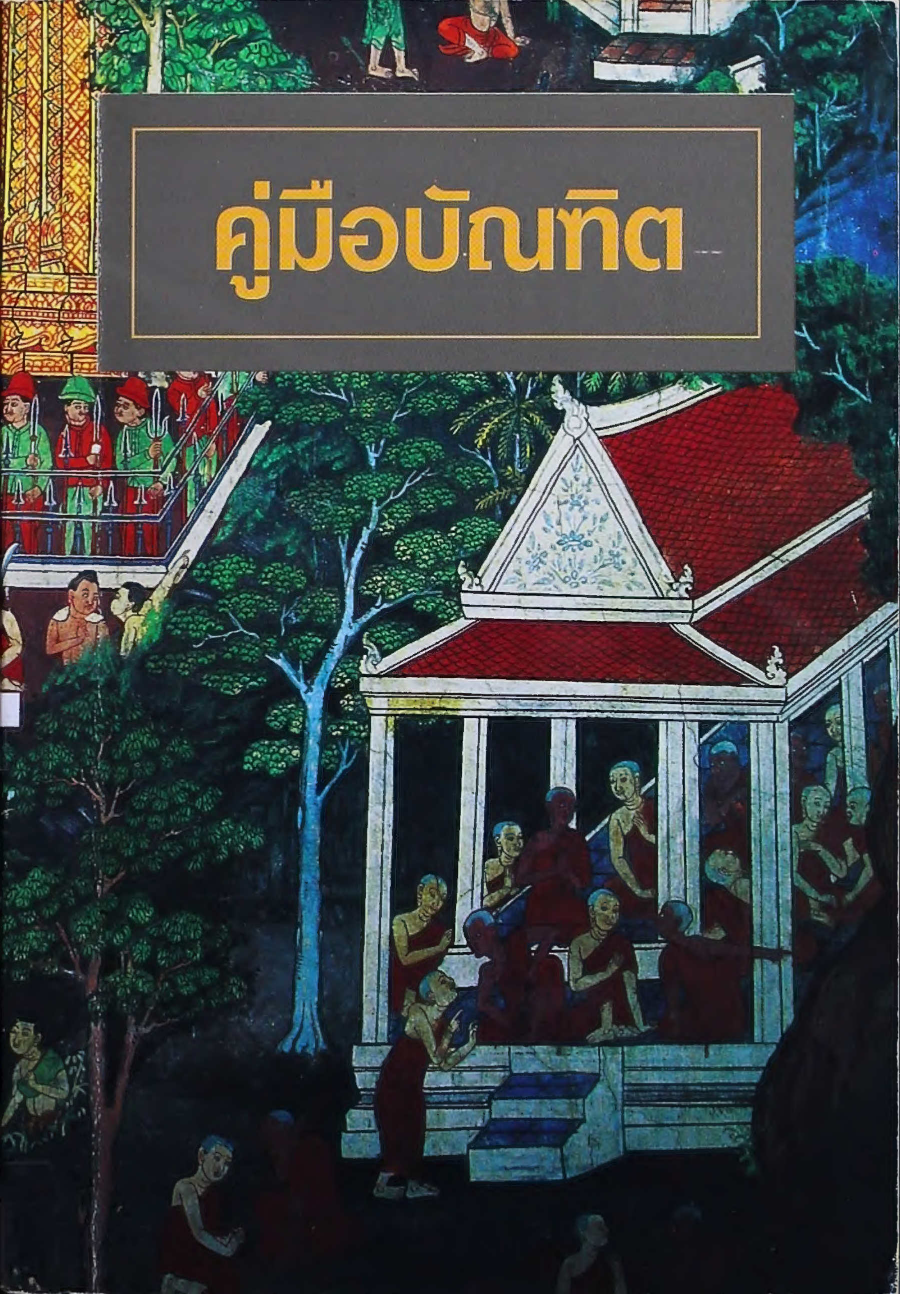

คู่มือบัณฑิต

คู่มือบัณฑิต

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช
จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ
พุทธศักราช ๒๕๓๖

คำนำ

เป็นประเพณีที่ปฏิบัติมาในวัดบวรนิเวศวิหาร พระนวกะ หรือพระใหม่ ผู้เข้ามาบวชรับการศึกษาอบรมในสำนักนี้ตลอดเวลา ๑ พรรษา ๓ เดือน ได้รับพระราชทานผ้าพระกฐิน และสอบไล่ความรู้ชั้นนวกภูมิตามหลักสูตรของวัด รับวุฒิบัตรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ครั้นถึงวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ก็จะพร้อมกันทำพิธีลาพระอุปัชฌาย์เพื่อลาสึก พระอุปัชฌาย์ก็จะประทานของที่ระลึก ประทานพระโอวาทเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติตนเมื่อลาสิกขาออกไปเป็นคฤหัสถ์ต่อไป

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช เห็นว่า พระโอวาทที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช พระอุปัชฌาย์โปรดประทานแก่พระนวกะในโอกาสนี้ มีสาระควรแก่การพิจารณาและจดจำไปประพฤติปฏิบัติของผู้เป็นศิษยานุศิษย์ทั้งปวง รวมตลอดถึงบุคคลทั่วไปผู้ใคร่ธรรมด้วย จึงได้ขอประทานพระอนุญาต จัดพิมพ์พระโอวาทในโอกาสดังกล่าวนี้สำหรับประทานแจกแก่พระนวกะผู้มากราบทูลลาเพื่อลาสิกขา เพื่อจักได้นำไปอ่านทบทวนเตือนสติเตือนตนต่อไป

คู่มือบัณฑิต

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช
จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๓๖
๕,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ ๔๖๙ ถนนพระสุเมรุ
แขวงบวรนิเวศน์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทร. ๒๘๐๓๕๔๒, ๒๘๑๐๕๔๑, ๒๘๑๓๑๘๐-๑, ๒๘๒๒๑๑๔
นายจิโรจน์ ศรสงคราม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๖

และเพื่อให้ผู้ได้รับแจกหนังสือนี้ได้รับประโยชน์ยิ่งขึ้น จึงได้ขอประทานพระอนุญาตพิมพ์บทพระนิพนธ์เรื่อง **บวชดี** ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช และเรื่อง **หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนาสำหรับพุทธมามกะ** กับ **อุปาสกปฏิบัติ** พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส รวมไว้ด้วย และตั้งชื่อว่า **คู่มือบัณฑิต**

จึงหวังว่า หนังสือ **คู่มือบัณฑิต** นี้คงจะอำนวยประโยชน์แก่ผู้อ่านผู้สนใจทั่วไปตามควร

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช

พระโอวาทวันลาสิกขา

และ

บวชดี

พระนิพนธ์

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

และเพื่อให้ผู้ได้รับแจกหนังสือนี้ได้รับประโยชน์ยิ่งขึ้น จึงได้ขอประทานพระอนุญาตพิมพ์บทพระนิพนธ์เรื่อง **บวชดี** ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช และเรื่อง **หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนาสำหรับพุทธมามกะ** กับ **อุบาสกปฏิบัติ** พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส รวมไว้ด้วย และตั้งชื่อว่า **คู่มือบัณฑิต**

จึงหวังว่า หนังสือ **คู่มือบัณฑิต** นี้คงจะอำนวยประโยชน์แก่ผู้อ่านผู้สนใจทั่วไปตามควร

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช

พระโอวาทวันลาสิกขา

และ

บวชดี

พระนิพนธ์

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

3111102001783

พระโอวาทวันลาสิกขา

บัดนี้ นวกภิกษุ ซึ่งได้รับการอบรมทั้งด้านปริยัติทั้งด้านปฏิบัติตลอดเวลาแห่งการอุปสมบทมาจนถึงเวลาจะครบกำหนดในวันพรุ่งนี้ จึงได้จัดพิธีแจกวุฒิบัตรแก่ทุกท่านพร้อมทั้งพระเหรียญกับหนังสือ และเมื่อได้แจกวุฒิบัตรเป็นต้นเสร็จแล้ว ท่านทั้งหลายก็ได้ประกอบพิธีลาเพื่อลาสิกขา โดยได้กล่าวคำขอขมาและให้ขมาต่อกันและกันระหว่างพระอุปัชฌายะและพระสัทธิวิหาริกคือท่านทั้งหลาย เป็นอันว่าท่านทั้งหลายได้ลาเพื่อลาสิกขาตามกำหนดที่ได้ตั้งใจไว้

ในระหว่างเวลาแห่งการอุปสมบทนี้ ทุกท่านก็ได้ตั้งใจปฏิบัติพระธรรมวินัยกิจวัตรทั้งหลายตามจารีตของพระปฏิบัติในวัดป่าทั้งหลาย คือการที่ได้ตื่นขึ้นตั้งแต่ตี ๔ ตี ๕ ก็มาทำวัตรสวดมนต์ ออกบิณฑบาต กลับมาก็ฉันพร้อมกัน และในภาคกลางวันก็ได้รับการอบรมจากพระอาจารย์ทั้งหลาย ตั้งแต่เวลาบ่ายโมงทุกวันโดยปกติ และตั้งแต่ ๖ โมง

ก็มีประชุมทำวัตรสวดมนต์ เสร็จแล้วก็ฟังคำสอนจากพระอาจารย์ในภาคปฏิบัติ แล้วก็นั่งปฏิบัติทำจิตภาวนาตามเวลาที่กำหนด และบางท่านก็ได้ปฏิบัติทำจิตภาวนาต่อไปเป็นพิเศษจนตลอดรุ่งก็มีตามที่ได้ทราบ และได้ลองอดอาหารก็มีเป็นเวลาชั่วระยะ เป็นการทดลองในด้านปฏิบัติว่าจะเป็นไปได้เพียงไร ท่านทั้งหลายต่างได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยกิจวัตรทั้งหลายและตามหลักสูตรการอบรมที่ได้จัดขึ้น ดังเช่นที่ได้กล่าวนี้สม่ำเสมอมาโดยตลอด

ท่านทั้งหลายซึ่งมาอุปสมบทครั้งนี้ ทั้งหมดนี้ต่างได้ปฏิบัติพระธรรมวินัยกิจวัตร รับการอบรมต่างๆ ตลอดจนถึงกิจกรรมพิเศษไม่มีขาด ตลอดเวลาที่ท่านทั้งหลายตั้งใจอุปสมบทในครั้งนี้ และนอกจากนี้ก็ขอให้ท่านทั้งหลายได้ตั้งใจแผ่ส่วนกุศลที่ได้มาบวชปฏิบัติครั้งนี้แก่ท่านบุพพการีทั้งหลาย มีมารดาบิดาเป็นต้น พร้อมทั้งท่านผู้ให้อุปการะมากหรือน้อยทุกท่าน ตลอดจนถึงอุทิศส่วนกุศลให้แก่เทพยดาอารักษ์ ตลอดถึงสรรพสัตว์ ดังที่เราทั้งหลายได้สวดการให้ส่วนกุศลนี้กันอยู่ทุกวัน จึงขออนุโมทนาในความอดทน ในวิริยะ ความเพียร อุตสาหะ ความขะมักเขม้นของทุกๆ ท่านที่ได้สามารถปฏิบัติพระธรรมวินัยและกิจวัตรต่างๆ รับการอบรมต่างๆ ดังกล่าวมาได้โดยตลอด นับว่าท่านทั้งหลายได้มีขันติ ความอดทน ดังพระพุทธ

คู่มือบัณฑิต

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช
จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ
พุทธศักราช ๒๕๓๖

คู่มือบัณฑิต

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช
จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๓๖
๕,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ ๔๖๙ ถนนพระสุเมรุ
แขวงบวรนิเวศน์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทร. ๒๘๐๓๕๔๒, ๒๘๑๐๕๔๑, ๒๘๑๓๑๘๐-๑, ๒๘๒๒๑๑๔
นายจิโรจน์ ศรสงคราม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๖

คำนำ

เป็นประเพณีที่ปฏิบัติมาในวัดบวรนิเวศวิหาร พระนวกะ หรือพระใหม่ ผู้เข้ามาบวชรับการศึกษาอบรมในสำนักนี้ตลอดเวลา ๑ พรรษา ๓ เดือน ได้รับพระราชทานผ้าพระกฐิน และสอบไล่ความรู้ชั้นนวกภูมิตามหลักสูตรของวัด รับวุฒิบัตรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ครั้นถึงวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ก็จะพร้อมกันทำพิธีลาพระอุปัชฌาย์เพื่อลาสึก พระอุปัชฌาย์ก็จะประทานของที่ระลึก ประทานพระโอวาทเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติตนเมื่อลาสิกขาออกไปเป็นคฤหัสถ์ต่อไป

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช เห็นว่า พระโอวาทที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช พระอุปัชฌาย์โปรดประทานแก่พระนวกะในโอกาสนี้ มีสาระควรแก่การพิจารณาและจดจำไปประพฤติปฏิบัติของผู้เป็นศิษยานุ-ศิษย์ทั้งปวง รวมตลอดถึงบุคคลทั่วไปผู้ใคร่ธรรมด้วย จึงได้ขอประทานพระอนุญาต จัดพิมพ์พระโอวาทในโอกาสดังกล่าวนี้สำหรับประทานแจกแก่พระนวกะผู้มากราบทูลลาเพื่อลาสิกขา เพื่อจักได้นำไปอ่านทบทวนเตือนสติเตือนตนต่อไป

และเพื่อให้ผู้ได้รับแจกหนังสือนี้ได้รับประโยชน์ยิ่งขึ้น จึงได้ขอประทานพระอนุญาตพิมพ์บทพระนิพนธ์เรื่อง **บวชดี** ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช และเรื่อง **หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนาสำหรับพุทธมามกะ** กับ **อุปาสกปฏิบัติ** พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส รวมไว้ด้วย และตั้งชื่อว่า **คู่มือบัณฑิต**

จึงหวังว่า หนังสือ **คู่มือบัณฑิต** นี้คงจะอำนวยประโยชน์แก่ผู้อ่านผู้สนใจทั่วไปตามควร

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช

พระโอวาทวันลาสิกขา

และ

บวชดี

พระนิพนธ์

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระโอวาทวันลาสิกขา

บัดนี้ นวกภิกษุ ซึ่งได้รับการอบรมทั้งด้านปริยัติทั้งด้านปฏิบัติตลอดเวลาแห่งการอุปสมบทมาจนถึงเวลาจะครบกำหนดในวันพรุ่งนี้ จึงได้จัดพิธีแจกวุฒิบัตรแก่ทุกท่านพร้อมทั้งพระเหรียญกับหนังสือ และเมื่อได้แจกวุฒิบัตรเป็นต้นเสร็จแล้ว ท่านทั้งหลายก็ได้ประกอบพิธีลาเพื่อลาสิกขา โดยได้กล่าวคำขอขมาและให้ขมาต่อกันและกันระหว่างพระอุปัชฌายะและพระสัทธิวิหาริกคือท่านทั้งหลายเป็นอันว่าท่านทั้งหลายได้ลาเพื่อลาสิกขาตามกำหนดที่ได้ตั้งใจไว้

ในระหว่างเวลาแห่งการอุปสมบทนี้ ทุกท่านก็ได้ตั้งใจปฏิบัติพระธรรมวินัยกิจวัตรทั้งหลายตามจารีตของพระปฏิบัติในวัดป่าทั้งหลาย คือการที่ได้ตื่นขึ้นตั้งแต่ตี ๔ ตี ๕ ก็มาทำวัตรสวดมนต์ ออกบิณฑบาต กลับมาก็ฉันพร้อมกัน และในภาคกลางวันก็ได้รับการอบรมจากพระอาจารย์ทั้งหลาย ตั้งแต่เวลาบ่ายโมงทุกวันโดยปกติ และตั้งแต่ ๖ โมง

พระโอวาทวันลาสิกขา

บัดนี้ นวกภิกษุ ซึ่งได้รับการอบรมทั้งด้านปริยัติทั้งด้านปฏิบัติตลอดเวลาแห่งการอุปสมบทมาจนถึงเวลาจะครบกำหนดในวันพรุ่งนี้ จึงได้จัดพิธีแจกวุฒิบัตรแก่ทุกท่าน พร้อมทั้งพระเหรียญกับหนังสือ และเมื่อได้แจกวุฒิบัตรเป็นต้นเสร็จแล้ว ท่านทั้งหลายก็ได้ประกอบพิธีลาเพื่อลาสิกขา โดยได้กล่าวคำขอขมาและให้ขมาต่อกันและกันระหว่างพระอุปัชฌายะและพระสัทธิวิหาริกคือท่านทั้งหลาย เป็นอันว่าท่านทั้งหลายได้ลาเพื่อลาสิกขาตามกำหนดที่ได้ตั้งใจไว้

ในระหว่างเวลาแห่งการอุปสมบทนี้ ทุกท่านก็ได้ตั้งใจปฏิบัติพระธรรมวินัยกิจวัตรทั้งหลายตามจารีตของพระปฏิบัติในวัดป่าทั้งหลาย คือการที่ได้ตื่นขึ้นตั้งแต่ตี ๔ ตี ๕ ก็มาทำวัตรสวดมนต์ ออกบิณฑบาต กลับมาก็ฉันพร้อมกัน และในภาคกลางวันก็ได้รับการอบรมจากพระอาจารย์ทั้งหลาย ตั้งแต่เวลาบ่ายโมงทุกวันโดยปกติ และตั้งแต่ ๖ โมง

ก็มีประชุมทำวัตรสวดมนต์ เสร็จแล้วก็ฟังคำสอนจากพระอาจารย์ในภาคปฏิบัติ แล้วก็นั่งปฏิบัติทำจิตภาวนาตามเวลาที่กำหนด และบางท่านก็ได้ปฏิบัติทำจิตภาวนาต่อไปเป็นพิเศษจนตลอดรุ่งก็มีตามที่ได้ทราบ และได้ลองอดอาหารก็มีเป็นเวลาชั่วระยะ เป็นการทดลองในด้านปฏิบัติว่าจะเป็นไปได้เพียงไร ท่านทั้งหลายต่างได้ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยกิจวัตรทั้งหลายและตามหลักสูตรการอบรมที่ได้จัดขึ้น ดังเช่นที่ได้กล่าวนี้สม่ำเสมอมาโดยตลอด

ท่านทั้งหลายซึ่งมาอุปสมบทครั้งนี้ ทั้งหมดนี้ต่างได้ปฏิบัติพระธรรมวินัยกิจวัตร รับการอบรมต่างๆ ตลอดจนถึงกิจกรรมพิเศษไม่มีขาด ตลอดเวลาที่ท่านทั้งหลายตั้งใจอุปสมบทในครั้งนี้ และนอกจากนี้ก็ขอให้ท่านทั้งหลายได้ตั้งใจแผ่ส่วนกุศลที่ได้มาบวชปฏิบัติครั้งนี้แก่ท่านบุพพการีทั้งหลาย มีมารดาบิดาเป็นต้น พร้อมทั้งท่านผู้ให้อุปการะมากหรือน้อยทุกท่าน ตลอดจนถึงอุทิศส่วนกุศลให้แก่เทพยดาอารักษ์ ตลอดถึงสรรพสัตว์ ดังที่เราทั้งหลายได้สวดการให้ส่วนกุศลนี้กันอยู่ทุกวัน จึงขออนุโมทนาในความอดทน ในวิริยะ ความเพียร อุตสาหะ ความขะมักเขม้นของทุกๆ ท่านที่ได้สามารถปฏิบัติพระธรรมวินัยและกิจวัตรต่างๆ รับการอบรมต่างๆ ดังกล่าวมาได้โดยตลอด นับว่าท่านทั้งหลายได้มีขันติ ความอดทน ดังพระพุทธ

คู่มือบัณฑิต

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช
จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ
พุทธศักราช ๒๕๓๖

คู่มือบัณฑิต

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช
จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการ

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๕๓๖
๕,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์ ๔๖๙ ถนนพระสุเมรุ
แขวงบวรนิเวศน์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ๑๐๒๐๐
โทร. ๒๘๐๓๕๔๒, ๒๘๑๐๕๔๑, ๒๘๑๓๑๘๐-๑, ๒๘๒๒๑๑๔
นายจิโรจน์ ศรสงคราม ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา พ.ศ. ๒๕๓๖

คำนำ

เป็นประเพณีที่ปฏิบัติมาในวัดบวรนิเวศวิหาร พระนวกะ หรือพระใหม่ ผู้เข้ามาบวชรับการศึกษาอบรมในสำนักนี้ตลอดเวลา ๑ พรรษา ๓ เดือน ได้รับพระราชทานผ้าพระกฐิน และสอบไล่ความรู้ชั้นนวกภูมิตามหลักสูตรของวัด รับวุฒิบัตรเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ครั้นถึงวันแรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑๑ ก็จะพร้อมกันทำพิธีลาพระอุปัชฌาย์เพื่อลาสึก พระอุปัชฌาย์ก็จะประทานของที่ระลึก ประทานพระโอวาทเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติตนเมื่อลาสิกขาออกไปเป็นคฤหัสถ์ต่อไป

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช เห็นว่า พระโอวาทที่เจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช พระอุปัชฌาย์โปรดประทานแก่พระนวกะในโอกาสนี้ มีสาระควรแก่การพิจารณาและจดจำไปประพฤติปฏิบัติของผู้เป็นศิษยานุศิษย์ทั้งปวง รวมตลอดถึงบุคคลทั่วไปผู้ใคร่ธรรมด้วย จึงได้ขอประทานพระอนุญาต จัดพิมพ์พระโอวาทในโอกาสดังกล่าวนี้สำหรับประทานแจกแก่พระนวกะผู้มากราบทูลลาเพื่อลาสิกขา เพื่อจักได้นำไปอ่านทบทวนเตือนสติเตือนตนต่อไป

และเพื่อให้ผู้ได้รับแจกหนังสือนี้ได้รับประโยชน์ยิ่งขึ้น จึงได้ขอประทานพระอนุญาตพิมพ์บทพระนิพนธ์เรื่อง **บวชดี** ของเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราช และเรื่อง **หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนาสำหรับพุทธมามกะ** กับ **อุปาสกปฏิบัติ** พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส รวมไว้ด้วย และตั้งชื่อว่า **คู่มือบัณฑิต**

จึงหวังว่า หนังสือ **คู่มือบัณฑิต** นี้คงจะอำนวยประโยชน์แก่ผู้อ่านผู้สนใจทั่วไปตามควร

สำนักเลขานุการสมเด็จพระสังฆราช

พระโอวาทวันลาสิกขา

และ

บวชดี

พระนิพนธ์

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระโอวาทวันลาสิกขา

และ

บวชดี

พระนิพนธ์

สมเด็จพระญาณสังวร
สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

พระโอวาทวันลาสิกขา

บัดนี้ นวกภิกษุ ซึ่งได้รับการอบรมทั้งด้านปริยัติทั้งด้านปฏิบัติตลอดเวลาแห่งการอุปสมบทมาจนถึงเวลาจะครบกำหนดในวันพรุ่งนี้ จึงได้จัดพิธีแจกวุฒิบัตรแก่ทุกท่านพร้อมทั้งพระเหรียญกับหนังสือ และเมื่อได้แจกวุฒิบัตรเป็นต้นเสร็จแล้ว ท่านทั้งหลายก็ได้ประกอบพิธีลาเพื่อลาสิกขา โดยได้กล่าวคำขอขมาและให้ขมาต่อกันและกันระหว่างพระอุปัชฌายะและพระสัทธิวิหาริกคือท่านทั้งหลายเป็นอันว่าท่านทั้งหลายได้ลาเพื่อลาสิกขาตามกำหนดที่ได้ตั้งใจไว้

ในระหว่างเวลาแห่งการอุปสมบทนี้ ทุกท่านก็ได้ตั้งใจปฏิบัติพระธรรมวินัยกิจวัตรทั้งหลายตามจารีตของพระปฏิบัติในวัดป่าทั้งหลาย คือการที่ได้ตื่นขึ้นตั้งแต่ตี ๔ ตี ๕ ก็มาทำวัตรสวดมนต์ ออกบิณฑบาต กลับมาก็ฉันพร้อมกัน และในภาคกลางวันก็ได้รับการอบรมจากพระอาจารย์ทั้งหลาย ตั้งแต่เวลาบ่ายโมงทุกวันโดยปกติ และตั้งแต่ ๖ โมง

ภาษิตที่ตรัสไว้ว่า "**ขนฺติ พลํ ว ยตีนํ** *ขันติความอดทนเป็นกำลังของนักพรตทั้งหลาย*" ดังนี้

และก็หวังว่า การปฏิบัติที่ท่านทั้งหลายได้ปฏิบัติมาในระหว่างการบวชนี้ รวมเข้าก็คือ การปฏิบัติตามหลักของศีล ของสมาธิ และของปัญญา อันเรียกว่าไตรสิกขา กับการรับการอบรมในด้านพระวินัยและด้านพระธรรมอันเป็นตัวพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงตั้งไว้เป็นศาสดาแทนพระองค์ในเมื่อพระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ในด้านพุทธประวัติและในด้านอื่นๆ ก็จะเป็นประโยชน์ทำให้ท่านทั้งหลายได้ทราบพระธรรมวินัยและเรื่องอื่นๆ เพิ่มขึ้นตามสมควร และบรรดาพระอาจารย์ที่มาถวายคำสอนนั้นก็ได้นิมนต์มาจากหลายสำนัก และที่ท่านมาเองก็น่าจะมีบ้าง เพราะฉะนั้น ก็เชื่อว่าท่านทั้งหลายจะได้ไตร่ตรองด้วยปัญญาว่า อันใดควรถือเป็นหลักปฏิบัติได้ อันใดไม่ควรถือเป็นหลักปฏิบัติ ตามสมควร และอันใดที่ถือเป็นหลักปฏิบัติได้นั้น ก็ตั้งใจรับไปปฏิบัติตามสมควร ก็ขอแสดงความขอบใจพระอาจารย์ทุกท่านที่ได้รับมาให้การสั่งสอนอบรมแก่นวกภิกษุทั้งหลาย ท่านคณะอาจารย์และคณะพระพี่เลี้ยงที่ได้ช่วยจัดช่วยทำตลอดถึงช่วยอบรมแนะนำทุกท่านด้วยกัน ตลอดจนถึงขอบใจญาติโยมผู้มาปฏิบัติธรรมทั้งหลาย ซึ่งได้มาฟัง มาช่วยจัดอาหารใน

เวลาเช้าเป็นต้นทุกวัน ตลอดเวลาที่ท่านทั้งหลายอุปสมบทอยู่

อนึ่ง ก็ขอให้ทราบว่า การลาสิกขานั้น ไม่ใช่หมายความว่าลาจากพระพุทธศาสนา ลาพระพุทธเจ้า ลาพระธรรม ลาพระสงฆ์ แต่หมายความว่า ลาสิกขาเพื่อสละสมณเพศเป็นภิกษุออกเป็นคฤหัสถ์เท่านั้น และทุกคนก็ยังเป็นพุทธศาสนิกชนผู้นับถือพระพุทธศาสนา มีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะ และตั้งใจปฏิบัติอยู่ในศีลธรรมแห่งพระพุทธศาสนา ตามควรแก่ภาวะความเป็นคฤหัสถ์ เพราะฉะนั้น ในพิธีลาอุปสมบท เมื่อได้กล่าววาจาลาสิกขาจากความเป็นภิกษุเป็นคฤหัสถ์แล้ว ก็ยังมีธรรมเนียมว่า ผู้ที่ลาสึกนั้นมาแสดงตนเป็นอุบาสก ผู้ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะตลอดชีวิต และรับศีล ๕ เป็นนิจศีล คือศีลที่รับสมาทานรักษาเป็นนิจศีล คือเป็นนิจเสมอไปเช่นเดียวกัน และก็ขอให้นำเอาความรู้ที่ได้รับจากการอบรมในระหว่างการบวชครั้งนี้ ซึ่งสามารถจะไปปฏิบัติได้ ในด้านของศีลก็ตาม สมาธิก็ตาม ปัญญาก็ตาม ต่อไปตามสมควร โดยไม่ทอดทิ้งพระธรรมวินัย ก็ชื่อว่าไม่ทอดทิ้งพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย คือพระธรรมวินัย ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงยกขึ้นไว้เป็นพระศาสดาแทนพระองค์ดังกล่าว

ทางวัดบวรนิเวศวิหารนั้น ได้มีธรรมเนียมสั่งกันมาจากอุปัชฌายะอาจารย์โดยลำดับว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสั่งฝากพระพุทธชินสีห์ไว้ขอให้พระอุปัชฌาย์อาจารย์ได้สอนสัทธิวิหาริกอันเตวาสิก ผู้ลาเพื่อลาสิกขาว่า เมื่อลาสิกขาไปแล้วให้ถือศีล ๕ จำเป็น คำว่า ศีล ๕ จำเป็น นั้น ก็ทราบว่ามีพระบรมราชาธิบายว่าโดยปกติให้ถือศีล ๕ เป็นนิจศีลดังที่กล่าว คือ ให้เว้นจากการฆ่า ให้เว้นจากการลักขโมยฉ้อโกง ให้เว้นจากความประพฤติผิดในทางกาม ให้เว้นจากพูดเท็จ ให้เว้นจากน้ำเมาคือสุราเมรัยอันเป็นที่ตั้งของความประมาท และบัดนี้ก็อาจกล่าวเพิ่มเติมได้อีกว่า ตลอดจนถึงเว้นจากยาเสพติดให้โทษต่างๆ แต่ว่าชีวิตของคฤหัสถ์ในบางคราวอาจมีความจำเป็นต้องละเมิดศีล ๕ เช่นว่าท่านทั้งหลายที่รับราชการเป็นทหาร ๓ เหล่าทัพ ในเวลาศึกสงครามหรือในการปฏิบัติหน้าที่ อาจจะต้องมีการใช้อาวุธอันเป็นการทำลายชีวิตซึ่งกันและกัน ก็ถือว่าเป็นความจำเป็น แต่ว่าเมื่อพ้นจากความจำเป็นดังกล่าวแล้ว ก็ให้สมาทานศีล ๕ ขึ้นมาใหม่ คือข้อเว้นจากการฆ่า จะสมาทานจากภิกษุก็ได้ สามเณรก็ได้ จะสมาทานด้วยใจตัวเองก็ได้ คือใจตนเองตั้งใจคิดรับศีลด้วยตนเองขึ้นมาใหม่ เมื่อเป็นดั่งนี้ศีลข้อ ๑ ที่ขาดไปก็กลับมาใหม่ เมื่อมีความจำเป็นขึ้นก็

อาจจะศีลขาด ก็ตั้งใจสมาทานขึ้นดั่งนี้

ข้อ ๒ เว้นจากลักทรัพย์ ในบางคราวถ้ามีความจำเป็น เช่นว่าอดอยากจริงๆ ก็ขโมยอาหารเขามาทานสักมื้อหนึ่ง ดังนี้ ศีลก็ขาด และเมื่อศีลขาดแล้วก็ตั้งใจสมาทานศีลข้อ ๒ ขึ้นมาใหม่ ศีลก็กลับมาใหม่

ข้อ ๓ เว้นจากประพฤติผิดในกาม ในบางคราวอาจจะยับยั้งใจไว้ไม่ได้จริงๆ อาจจะละเมิดไป ศีลก็ขาด และก็ตั้งใจสมาทานศีลข้อ ๓ ขึ้นมาใหม่ ศีลก็กลับมาใหม่

ข้อ ๔ เว้นจากพูดเท็จ ในบางคราวมีความจำเป็นต้องพูดเท็จ เช่น หมอที่รักษาคนไข้ คนไข้แม้จะป่วยเป็นโรคร้ายแรงก็ไม่กล้าบอก เพราะเกรงคนไข้จะเสียกำลังใจ จึงบอกปัดไปเสียว่าไม่เป็นอะไรมากมาย เป็นเล็กน้อย เป็นต้น หรือมีความจำเป็นอย่างอื่นที่จะต้องพูดเท็จเป็นต้น ก็พูดเท็จไป ศีลก็ขาด และเมื่อศีลขาดก็ตั้งใจสมาทานศีลข้อนี้ขึ้นมาใหม่ ศีลก็กลับมาอีก

ในข้อ ๕ เว้นจากน้ำเมาหรือสุราเมรัย ในบางคราวไปเข้าสมาคมที่เขาดื่มเหล้ากัน ก็อาจจะเสียความอ้อนวอนของเพื่อนสหายไม่ได้ ก็อาจจะจิบเหล้าเข้าไปบ้าง เมื่อเป็นดั่งนี้ท่านก็สอนว่า ถ้าเมาก็ให้รีบกลับมานอนเสีย อย่าไปแสดงอาการของคนเมาเช่นวิวาทเป็นต้น แล้วกลับตั้งใจสมาทานศีลข้อ ๕ ขึ้นมาใหม่ ดั่งนี้ศีลก็กลับมา

การปฏิบัติดั่งนี้เรียกว่าเป็นศีล ๕ จำเป็น คือเมื่อมีเหตุจำเป็นขึ้นมาต้องละเมิด เมื่อละเมิดแล้วก็กลับสมาทานขึ้นมาใหม่

เมื่อพิจารณาอีกทางหนึ่งก็อาจจะอธิบายได้ว่า คำว่าศีล ๕ จำเป็น นั้นหมายความว่าให้ถือว่าศีล ๕ จำเป็นนั้นเป็นสิ่งจำเป็นของชีวิต ที่ควรจะรักษาไว้เป็นนิจ แต่เมื่อมีคราวจำเป็นอย่างอื่นบังเกิดขึ้น อาจจะละเมิด ก็สมาทานขึ้นมาใหม่ ดั่งนี้ก็ได้

หากปฏิบัติดั่งนี้แล้ว ก็จะทำให้ชื่อว่าทุกคนได้มีศีล ๕ อยู่กับตนโดยมาก เวลาส่วนมากของชีวิตเป็นเวลาที่มีศีล ๕ อยู่ จะเป็นคนที่ไม่ว่างศีล จะมีศีล ๕ ประจำตนประจำชีวิตอยู่ เมื่อเป็นดั่งนี้ ก็จะได้อานิสงส์ของศีลในปัจจุบันนั้นเอง คือว่าจะเป็นผู้ที่ไปดีในปัจจุบัน ไปดีมาดีจะไปไหนมาไหนก็จะเป็นผู้ที่ไม่ไปไม่มาเพื่อเบียดเบียนใครให้ลำบากให้เป็นทุกข์เดือดร้อน จะทำตนเองให้เป็นผู้พ้นภัยพ้นเวร

เพราะเหตุที่ตนเองได้ก่อภัยก่อเวรขึ้น เพราะการละเมิดศีล ๕ นั้น เช่น การฆ่า การลัก เป็นต้น เป็นความประพฤติก่อภัยก่อเวรทั้งนั้น เพราะฉะนั้น เมื่อไปก่อภัยก่อเวรหรือมาก่อภัยก่อเวร จึงเป็นผู้ที่ไม่มีความสวัสดีการมาการไปก็เป็นทุคติคือไปชั่วมาชั่ว ไม่เป็นสุคติคือไปดี

มาดี

นอกจากนี้ ยังทำให้บังเกิดความถึงพร้อมด้วยโภคะ คือทรัพย์สมบัติสำหรับอุปโภคบริโภค เพราะว่าจะไม่ทำลายโภคทรัพย์ ทรัพย์สำหรับอุปโภคบริโภคของใครๆ เมื่อเป็นดั่งนี้ ทรัพย์สมบัติของตนก็จะได้มาด้วยความสวัสดี คือมาด้วยดี เป็นทรัพย์ไม่ร้อน แต่ว่าทรัพย์สมบัติที่ได้มาด้วยการลักขโมย การฉ้อโกงนั้น เป็นทรัพย์ร้อน ตนเองก็มีความร้อนใจเมื่อระลึกถึง กลัวเขาจะรู้กลัวเขาจะจับได้ ถึงแม้ว่ายังไม่มีใครจับหรือยังไม่มีใครรู้ แต่ตนเองก็จะต้องรู้ความประพฤติของตนเองอยู่กับตนเองอยู่ตลอดเวลา ตนเองทำอะไรก็รู้ทั้งนั้น ตนเองทำดีก็รู้ว่าเราทำดี ตนเองทำชั่วก็รู้ว่าเราทำชั่ว เมื่อรู้ว่าเราทำชั่วแล้วก็ทำให้มีความร้อนใจอยู่เสมอ ทรัพย์ที่ได้มาก็เป็นทรัพย์ร้อนทรัพย์ไม่เย็นไม่บริสุทธิ์ และบริโภคใช้สอยทรัพย์นั้น ผู้บริโภคเองก็ไม่บริสุทธิ์ไม่ผุดผ่อง แต่ว่าถ้าเป็นผู้ที่มีศีลแล้ว ทรัพย์ที่ได้มาก็เป็นทรัพย์ที่เย็น ก่อให้เกิดความสุขความสบายจริงๆ ตนเองก็ติเตียนตนเองไม่ได้เพราะทรัพย์นั้น ผู้อื่นก็ติเตียนไม่ได้

และนอกจากนี้ยังทำให้ได้ความดับทุกข์ร้อนใจต่างๆ เพราะเป็นผู้ที่มีศีลบริสุทธิ์แม้ศีล ๕ จะไม่ต้องเป็นทุกข์เดือดร้อนเพราะเหตุของการละเมิดศีล ๕

อานิสงส์ของศีลแม้ตามที่กล่าวมานี้เป็นอานิสงส์ปัจจุบันที่ทุกคนมองเห็น และนอกจากนั้นยังมีแสดงอานิสงส์ของศีลที่ก่อให้เกิดสุคติคือไปดีแม้ในอนาคต ให้ถึงพร้อมด้วยโภคสมบัติแม้ในอนาคต และดับทุกข์ร้อนใจแม้ในอนาคต ตลอดจนถึงโลกหน้าภพหน้า เพราะฉะนั้นอย่างน้อยก็ขอให้ท่านทั้งหลายได้สำนึกถึงศีลและอานิสงส์ของศีลแม้ตามที่กล่าวมานี้ และตั้งใจรับไปปฏิบัติเมื่อลาสิกขาไปแล้ว

อนึ่ง นอกจากศีล ๕ ดังกล่าวแล้ว ยังสมควรที่จะปฏิบัติในกัลยาณธรรม ๕ ประการ คือ ธรรมะที่งดงาม ๕ ประการ อันคู่กับศีล ๕ กล่าวโดยย่อ

ข้อ ๑ ให้มีเมตตา ความรักใคร่ปรารถนาให้เป็นสุขแผ่ไปในผู้อื่นตลอดจนถึงในตนเอง ก็ขอให้ผู้อื่นอยู่เป็นสุขไม่มีเวรไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่มีทุกข์กายทุกข์ใจ มีสุข รักษาตนให้สวัสดี ดังที่เราสวดกันอยู่นี้ เมตตานี้พร้อมทั้งกรุณาคือความคิดช่วยให้เขาพ้นจากความทุกข์เดือดร้อนต่างๆ เป็นคู่กับศีลข้อ ๑ คือเว้นจากการฆ่า คือเมื่อเว้นจากการฆ่าอันเป็นศีลแล้ว ให้มาปฏิบัติให้มีเมตตาให้มีกรุณาในสัตว์ทั้งหลายด้วย คือทั้งตนเองทั้งผู้อื่น และทั้งผู้อื่นทั้งตนเอง

ข้อ ๒ ให้ปฏิบัติอยู่ในข้อสัมมาอาชีวะ คือเลี้ยงชีวิตชอบ อาชีพชอบ ดั่งที่ท่านทั้งหลายได้รับราชการอยู่นี้ ก็เป็นสัมมาอาชีวะเลี้ยงชีวิตชอบอย่างหนึ่ง แม้ผู้มีอาชีพอย่างอื่น เช่น เป็นชาวนาก็ตาม เป็นชาวสวนก็ตาม เป็นพ่อค้าก็ตาม อันเป็นอาชีพที่ชอบ ก็ชื่อว่าเป็นสัมมาอาชีวะทั้งนั้น สัมมาอาชีวะนี้เป็นสิ่งจำเป็น คือทุกคนจำเป็นต้องมีอาชีพ พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสสอนเอาไว้ และยังสอนให้มีความขยันหมั่นเพียรในการศึกษาเล่าเรียน ในการประ-กอบอาชีพการงาน ให้รู้จักรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้ ให้รู้จักใช้จ่ายทรัพย์ตามสมควรแก่กำลังทรัพย์ ตลอดจนถึงให้คบเพื่อนที่ดีงาม เพื่อเป็นประโยชน์ปัจจุบัน ดังนี้เป็นต้น ก็หากว่าไม่ประกอบอาชีพแล้ว จะได้ทรัพย์ที่ไหนมาใช้จ่ายเลี้ยงตนเองและครอบครัว เมื่อไม่มีก็จำเป็นต้องขวนขวายหาในทางที่ไม่ชอบ จึงจำเป็นต้องมีอาชีพ และควรจะเป็นสัมมาอาชีวะคือเลี้ยงชีวิตชอบ คือเป็นสัมมา-อาชีวะสัมมาชีพดังกล่าว

ข้อ ๓ ให้มีความสันโดษ คือความพอใจอยู่ด้วยครอบครัวของตน คือการประพฤติชอบในกามทั้งหลาย คู่กับศีลข้อที่ ๓ เว้นจากประพฤติผิดในกามทั้งหลาย

ข้อ ๔ พูดวาจาที่เป็นสัจจวาจา คือวาจาที่เป็นความจริง พระพุทธเจ้าตรัสสอนเอาไว้ว่า ทรงตรัสพระวาจาที่

เป็นจริงที่เป็นประโยชน์และที่ถูกต้องด้วยกาลเวลา แล้วก็ตรัสสอนให้เวไนยนิกรหมู่ชนที่พึงแนะนำได้ทั้งหลายให้ปฏิบัติดั่งนี้ด้วย คือ ไม่จริงนั้นไม่พูด แม้จะจริงแต่ไม่เป็นประโยชน์ก็ไม่พูด และต้องให้ถูกต้องด้วยกาลเวลาแล้วจึงพูด จริงที่เป็นความจริงและเป็นประโยชน์แต่ว่าไม่ถูกต้องด้วยกาลเวลาก็ไม่สมควรพูดเช่นเดียวกัน อย่างเช่นการที่มาแสดงอบรมนี้ ไม่ใช่ว่าจะไปพูดได้ทุกๆ แห่ง ไปที่ไหนก็ตั้งหน้าอบรมเขาเรื่อยไปอย่างนี้ก็ไม่ได้ จะต้องพูดในที่ที่ควรจะพูด เช่นว่าพูดในที่นี้ ไม่ควรจะพูดแม้จะเป็นความจริงที่เป็นประโยชน์ ดั่งนี้ สัจจวาจาที่เป็นประโยชน์และถูกต้องด้วยกาลเวลา นี้เป็นธรรมะที่คู่กับศีลข้อที่ ๔

ข้อที่ ๕ ให้เป็นผู้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท คือเป็นผู้ที่มีสติระลึกได้ ตรวจตราพิจารณาให้รอบคอบ ไม่มัวเมาเลินเล่อเผลอเพลินไปในอารมณ์มีรูปเป็นต้นอันยั่วใจให้ยินดีให้ยินร้ายให้หลงงมงายทั้งหลาย โดยมีสติรักษาใจไว้ด้วยดี เป็นความไม่ประมาทไม่มัวเมาเลินเล่อเผลอเพลินอาศัยมีสติเป็นที่ตั้ง ความที่ไม่ประมาทโดยมีสติเป็นหลักดั่งนี้ พร้อมทั้งปัญญาคือความรู้จักผิดชอบชั่วดี เป็นธรรมะที่คู่กับศีลข้อที่ ๕

๕ ประการนี้ คือ เมตตาและกรุณา ข้อ ๑ สัมมาอาชีวะ ข้อ ๑ ความสันโดษในครอบครัวของตน ๑ อัน

ทำให้ประพฤติชอบในกามทั้งหลาย สัจจวาจาที่เป็นประโยชน์และถูกต้องด้วยกาลเวลาข้อ ๑ กับความไม่ประมาทอันประกอบด้วยสติปัญญาข้อ ๑ นี้เป็นกัลยาณธรรม ธรรมะที่งดงาม ๕ ประการ คู่กับศีล ๕ ข้อ เพราะฉะนั้น ก็ขอให้ท่านทั้งหลายเมื่อลาสิกขาไปแล้วให้ตั้งใจตั้งตนอยู่ในศีล ๕ และให้ประกอบด้วยกัลยาณธรรมอีก ๕ ประการ เป็นปัญจศีล ปัญจกัลยาณธรรม ปัญจธรรม ก็ชื่อว่าสมกับเป็นผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนา

แต่ในเบื้องต้นที่ไม่ควรลืมก็คือว่า จะต้องเป็นผู้ที่มีศรัทธาความเชื่อ ปสาทะความเลื่อมใส ในพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ ถือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะคือที่พึ่งอยู่ประจำจิตใจตลอดไป กับให้ตั้งอยู่ในศีล ๕ แม้เป็นศีลจำเป็น พร้อมทั้งกัลยาณธรรมอีก ๕ ประการดั่งนี้ ก็ได้ชื่อว่าได้ปฏิบัติตนสมกับเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาและเป็นผู้ที่ได้บวชเรียนมาแล้ว ฉะนั้น ผู้ที่ได้บวชเรียนมา แล้วลาสิกขาออกไป โบราณมาจึงเรียกกันว่า “ทิด” คือคำว่า “ทิด” นี้ พิจารณาดูแล้วมาจากคำว่า “บัณฑิต” ที่แปลว่าผู้ดำเนินประโยชน์กิจคือกิจที่เป็นประโยชน์ดังกล่าวด้วยปัญญา ที่หมายความว่าเป็นคนดีมีศีลมีธรรมประพฤติตนดี เรียกว่า “บัณฑิต” และบัดนี้คำว่า “บัณฑิต” นี้มาใช้เป็นปริญญาสำหรับผู้ที่

สำเร็จจากมหาวิทยาลัยทั้งหลาย แต่ว่าคนไทยเรานั้นให้ปริญญาคือความเป็นทิด หรือเป็นบัณฑิตนี้ แก่ผู้ที่เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เป็นทำนองว่าได้ยกย่องวัดทั้งหลายหรือพุทธศาสนาเท่ากับเป็นมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งอันเป็นที่อบรม และเมื่อสึกออกไปก็แปลว่าสำเร็จออกไปก็เป็นทิด เป็นบัณฑิต เพราะฉะนั้น ก็ต้องปฏิบัติตนให้สมกับที่เขาตั้งให้เป็นทิด เป็นบัณฑิตที่ประชาชนชาวไทยเราได้ประสิทธิ์ประสาทปริญญานี้ให้แก่ทุกๆ ท่านที่สึกไปแล้วขอให้ตั้งตนในทางที่เหมาะสมแม้ดังที่กล่าวมา และนอกจากนี้ก็ขอให้ได้ตั้งใจปฏิบัติในหลักของสมาธิ ในหลักของปัญญา ตามที่ได้ศึกษามาแล้วต่อไปตามสมควรที่จะทำได้

ในที่สุดนี้ ก็ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย อำนาจบุญกุศลอภิบาลรักษาทุกๆ ท่าน ให้แคล้วคลาดปราศจากทุกข์ ภัย โรค โศก ศัตรู อุปัทวันตราย ให้เจริญอายุ วรรณ สุข พล สำเร็จความปรารถนาที่ชอบ ประสบความสำเร็จในราชการหน้าที่การงาน มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งๆ ขึ้นไปทุกท่านเทอญ.

บวชดี[๑]

ท่านสหธรรมิกผู้บวชประพฤติพระธรรมวินัยทั้งหลาย

บัดนี้เราทั้งหลายได้เข้ามาบวชประพฤติพระธรรมวินัยร่วมกัน เพราะเห็นว่าการบวชเป็นของดี แต่ความเห็นนี้ยังอาจเป็นความเห็นรวมๆ ว่าดีเท่านั้น ยังไม่ได้จำแนกแจกแจงว่าดีอย่างไร เพราะอะไร จึงควรที่จะปรารภพูดกันให้เป็นที่เข้าใจแจ้งชัด เพื่อว่าจะได้ทำการบวชของเราให้เป็นการบวชดีโดยส่วนเดียว เพราะถ้าเราไม่เข้าใจว่าการบวชจะดีได้ด้วยวิธีใดแล้ว ก็จะทำให้การบวชของเราที่ดีอยู่ให้กลายเป็นเสียไปได้ เพราะธรรมดาว่าสิ่งที่ดีทั้งหลายโดยมากย่อมเป็นของดีสำหรับผู้ที่รู้จักทำให้ดี ถ้าไม่รู้จักทำให้ดีแล้วก็อาจกลายเป็นโทษไปได้ไม่ยิ่งหย่อนกว่าที่ดีนั้นเลย ได้ในคำว่า มีคุณอนันต์ มีโทษมหันต์ ยกตัวอย่างเช่น ไฟเป็นของดีมีประโยชน์ก็แต่เฉพาะผู้รู้จักใช้ไฟ

---

๑. ทรงแสดงในการอบรมนวกภิกษุวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ ๓ สิงหาคม ๒๔๙๖ ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่ พระโศภนคณาภรณ์

ให้เป็นประโยชน์ ถ้าไม่รู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์ ก็ให้โทษอย่างมากมาย หรือยกตัวอย่างที่เป็นบุคคล เช่น มารดาบิดาเป็นผู้ที่มีคุณมาก ถ้าบุตรธิดาปฏิบัติชอบในท่านก็ย่อมจะได้คุณ ถ้าปฏิบัติผิดในท่านก็ย่อมจะได้โทษ พระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีพระมหากรุณาธิคุณแก่สัตวโลกเป็นอเนกประการ ถ้าบุคคลปฏิบัติดีในพระองค์ก็ย่อมจะได้คุณ ถ้าปฏิบัติไม่ดีก็ย่อมจะได้โทษตามควรแก่การปฏิบัติ การบวชก็เป็นเหมือนอย่างนั้น เหตุฉะนี้ จึงมีพระพุทธภาษิตตรัสเตือนไว้ แปลถือตามความว่า **หญ้าคาที่บุคคลจับไม่ดีย่อมบาดมือเอาฉันใด ความเป็นสมณะที่บุคคลปฏิบัติไม่ดีแล้วย่อมคร่าไปนรกฉันนั้น** ปรารภเหตุนี้ จึงได้กำหนดพูดเรื่องนี้ เพื่อให้เป็นทางไตร่ตรองเกี่ยวแก่การบวชของเราทั้งหลาย

คำว่าบวชดีในชื่อเรื่องที่กำหนดจะพูดนี้ อาจกำหนดความหมายได้ ๒ อย่าง คือ ในความหมายเทียบเคียงกับการไม่บวช ดังจะกล่าวว่าบวชดีกว่าไม่บวช ๑ ในความหมายที่คู่กับการบวชไม่ดี คือบวชดี อันตรงกันข้ามกับบวชไม่ดี ๑

ในความหมายแรก ถ้าจะกล่าวเหมือนอย่างเป็นข้อเสนอว่าบวชดีกว่าไม่บวช ก็ย่อมจะต้องมีข้อค้านว่าไม่บวชดีกว่าบวช ตามธรรมดาของสิ่งทั้งหลายที่มีการเทียบเคียง

กัน เพราะของ ๒ สิ่งเมื่อนำมาเทียบเคียงกันเข้าว่าอันไหนจะดีกว่าอันไหน ก็ย่อมจะต้องมีความเห็นแยกออกเป็น ๒ ฝ่ายตามเหตุแวดล้อมทั้งหลาย แม้ในเรื่องการบวชก็เช่นเดียวกัน จะบวชดีกว่าไม่บวช หรือไม่บวชดีกว่าบวช ก็ต้องเป็นไปตามเหตุแวดล้อมทั้งหลาย เช่น ประโยชน์ที่ต้องการ พิธีบวช ความประพฤติได้ ตลอดถึงฐานะโอกาส เป็นต้น ผู้ที่เห็นประโยชน์ในการบวชก็ว่าบวชดี ส่วนผู้ที่ไม่เห็นประโยชน์ในการบวชก็ว่าไม่บวชดี

อนึ่ง แม้เห็นประโยชน์ในการบวช ถ้ามีวิธีบวชดี เช่น บวชในลัทธิศาสนาที่ดี บวชถูกวิธีตามบทบัญญัติของลัทธิศาสนานั้น ก็เป็นบวชดี ถ้าตรงกันข้ามก็เป็นบวชไม่ดี

อนึ่ง แม้มีวิธีบวชดี เมื่อประพฤติได้ในข้อที่ควรประพฤติของผู้บวชก็เป็นบวชดี ถ้าประพฤติไม่ได้ก็เป็นบวชไม่ดี

อนึ่ง ถึงจะประพฤติได้ ถ้าฐานะโอกาสอำนวย การบวชก็เป็นไปสะดวกดี ถ้าฐานะโอกาสไม่อำนวย การบวชก็จะเป็นไปขัดข้อง

เพราะฉะนั้น จะว่าอันไหนดีกว่าอันไหนนั้น จึงต้องคำนึงเหตุเช่นที่กล่าวมานี้ และก็ยังยุติลงไม่ได้ว่าบวชดีแน่ แต่ก็มีทางที่จะยุติลงได้ กล่าวคือ จำต้องค้นหาประโยชน์ในการบวชอันมีอยู่โดยแท้จริงตามธรรม ซึ่งจะหาไม่ได้

จากการไม่บวช เพราะเหตุขัดแย้งกันอยู่ดังกล่าวข้างต้นนั้นเป็นไปตามบุคคล เมื่อยกเอาบุคคลเป็นที่ตั้ง ก็ย่อมจะยุติเป็นหนึ่งลงได้โดยยาก ต้องยกธรรมคือความถูกต้องตามเป็นจริงเป็นที่ตั้งจึงจะยุติลงได้โดยธรรม

ประโยชน์ในการบวชนั้น ลงสันนิษฐานได้ว่าต้องมีอยู่ เพราะเหตุผลหลายประการ ดังจะเลือกหยิบยกมากล่าว ข้อที่จะพึงเห็นได้อย่างผิวเผินก็คือ การไม่บวชเป็นพื้นของคนทั่วไปอยู่แล้ว ส่วนการบวชเป็นความประพฤติที่สูงพิเศษกว่าพื้นเดิมขึ้นมา และคนเป็นอันมากก็ได้นิยมการบวชมาตั้งแต่ดึกดำบรรพ์จนถึงบัดนี้ ในคติทางพระพุทธศาสนาก็ได้มีแสดงว่าการบวชเป็นข้อที่บัณฑิตหรือสัตบุรุษบัญญัติไว้และสรรเสริญไว้ในที่ทั้งหลายเป็นอันมาก เช่นว่า **สาธุ โข ปพฺพชฺชา นาม** แปลสั้นๆ ว่า *บวชดีแล*

คราวนี้มาค้นเหตุให้ลึกซึ้งเข้าไปอีกว่า การบวชดีอย่างไรคนเป็นอันมากจึงนิยม จนถึงเป็นข้อบัญญัติของบัณฑิต ความดีในการบวชนั้น กล่าวโดยประการที่จะพึงเห็นได้ง่ายๆ ก็คือ เป็นโอกาสคือช่องให้ได้บำเพ็ญบุญกุศลอย่างสูงเพื่อบรรลุถึงความบริสุทธิ์ ความสุข ความสงบอย่างประณีต เมื่อยังไม่ได้บวช ไม่มีโอกาสคือช่องที่จะประพฤติบุญกุศลเช่นนั้นได้ เพราะยังพัวพันอยู่ด้วยการบ้านเรือน บุตรภริยา การงานต่างๆ จะประพฤติได้แต่บุญ

กุศลอย่างของผู้ครองเรือน ผู้ที่ประสงค์บุญกุศลที่สูงขึ้นไป จึงได้ออกจากบ้านเรือน ทำตนเป็นอนาคาริยะ แปลว่าผู้ไม่มีเรือน ประพฤติตนเป็นผู้มักน้อย สันโดษ กินอยู่ นุ่งห่มง่ายๆ กล่าวสั้นว่าบวชนั้นเอง แล้วก็บำเพ็ญพรตของผู้บวชไปตามลัทธิวิธี ผู้บวชแต่เดิมจึงอยู่ป่าเป็นพื้น มาอยู่ในละแวกบ้านต่อเมื่อได้กลายเป็นลัทธิศาสนา ต้องสั่งสอนเขา มีชาวบ้านศรัทธาเลื่อมใสจนถึงต้องเป็นบุญเขตของเขา แต่หลักของการบวช คือความออกจากเรือนมาเป็นผู้ไม่มีเรือน หมายความว่าไม่ครองเรือนอย่างคฤหัสถ์นั้นก็คงเป็นไปตามเดิม และหลักนี้เป็นหลักของการบวชทั่วไปตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์มาจนถึงบัดนี้ เราทั้งหลายก็ได้สวดกันอยู่ว่า **สทฺธา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชิตา** *มีศรัทธาบวชออกจากเรือน เป็นผู้ไม่มีเรือน* ดังนี้

การบวชย่อมเป็นโอกาสให้ได้บำเพ็ญกุศลอย่างสูง โอกาสเช่นนี้ย่อมหาไม่ได้ในท่ามกลางเรือนดังที่กล่าวมานี้ แต่จะได้บุญกุศลเพียงไรนั้น ย่อมแล้วแต่ทางที่ปฏิบัติและความสามารถในการปฏิบัติ เมื่อได้ทางที่ถูกและสามารถปฏิบัติไปในทางนั้นได้จนถึงที่สุด ก็ย่อมจะประสบผลที่สุดของการบวชได้อย่างแน่นอน ดังเช่นสมเด็จพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย และพระพุทธสาวกทั้งหลาย

กล่าวเฉพาะการบวชในพระธรรมวินัยนี้ ซึ่งเป็นการบวชตามพระบรมศาสดา ชื่อว่าเป็นการเข้ามาสู่พุทธจักรแห่งความบริสุทธิ์และความสงบ เพราะพระธรรมวินัยนี้เป็นเครื่องห้ามป้องกันบาปอกุศลทั้งปวง เป็นไปเพื่อบุญกุศลทั้งปวง ตั้งแต่เบื้องต้นเบื้องต่ำจนถึงชั้นสูงที่สุด จึงเป็นเครื่องนำออกจากทุกข์โดยส่วนเดียว ดังที่เราสวดกันว่า **ธมฺโม จ เทสิโต** *ก็ธรรมที่พระตถาคตทรงแสดงแล้ว* **นิยฺยานิโก** *เป็นไปเพื่อออกจากทุกข์* **อุปสมิโก** *เป็นไปเพื่อความสงบระงับ* **ปรินิพฺพานิโก** *เป็นไปเพื่อดับกิเลสและกองทุกข์* **สมฺโพธคามี** *ยังผู้ปฏิบัติให้ถึงความตรัสรู้ดีชอบ* เพราะฉะนั้น ผู้เข้ามาสู่พุทธจักรนี้ เมื่อปฏิบัติตามด้วยดีแล้วย่อมไม่มีตกต่ำ มีแต่เจริญขึ้นด้วยคุณทั้งหลายมีศีลเป็นต้น โดยส่วนเดียว ดังที่เราสวดกันว่า **ธมฺโม กุโลกปตนา ตทธาริธารี** *พระธรรมมีปรกติทรงไว้ซึ่งผู้ทรงธรรมนั้นไม่ให้ตกไปสู่โลกที่ชั่ว* เพราะพุทธจักรคือพระธรรมวินัยนี้ เป็นแหล่งที่มีความบริสุทธิ์เป็นอย่างยิ่ง มีความสงบอย่างไพศาล ท่านจึงแสดงว่ามีความอัศจรรย์เทียบกับความอัศจรรย์ของมหาสมุทร ๘ ประการ คือ[๒] :-

---

๒. วิ.ขุท. ๒/๒๘๕, ขุท. อิติวุตตก ๒๕/๑๕๒.

๑. พระธรรมวินัยนี้ มีสิกขาปฏิบัติลุ่มลึกไปโดยลำดับ ไม่ข้ามลัดถึงรู้แจ้งแทงตลอดพระอรหันต์แต่ต้นทีเดียว เทียบมหาสมุทรที่ลุ่มลึกไปโดยลำดับ ไม่ลึกดิ่งลงแต่ต้นทีเดียว

๒. พระพุทธสาวกย่อมไม่ล่วงสิกขาบทบัญญัติ แม้เพราะชีวิต เทียบมหาสมุทรที่มีปรกติภาพตั้งอยู่ไม่ล่วงฝั่ง

๓. สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมกับบุคคลทุศีลผู้มิใช่สมณะแต่ยังปฏิญญาว่าเป็นสมณะ ย่อมประชุมกันยกผู้นั้นออกเสียจากหมู่โดยเร็ว ผู้นั้นแม้นั่งในท่ามกลางสงฆ์ก็ชื่อว่าเป็นผู้ไกลจากสงฆ์ แลสงฆ์ก็ไกลจากผู้นั้น เทียบกับมหาสมุทรที่ไม่อยู่ร่วมกับซากศพ ย่อมซัดขึ้นสู่ฝั่งโดยเร็ว

๔. วรรณะทั้ง ๔ คือ กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร เข้ามาบวชในพระธรรมวินัยแล้ว ก็ละชื่อโคตรเดิม ถึงความนับว่าพระสมณะศากยปุตติยะเหมือนกันหมด เทียบแม่น้ำใหญ่ทั้งหลายถึงมหาสมุทรแล้วก็ละชื่อโคตรเดิม ถึงความนับว่ามหาสมุทรเหมือนกันหมด

๕. ความพร่องหรือความเต็มด้วยนิพพานธาตุย่อมไม่ปรากฏ เพราะแม้ถ้าภิกษุเป็นอันมากปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ เทียบความพร่องหรือความเต็มแห่งมหาสมุทรไม่ปรากฏ เพราะสายน้ำทั้งหลายในโลกไหลมารวมยังมหาสมุทร ซ้ำธารน้ำก็ยังตกจากอากาศมา

รวมอยู่อีกด้วย

๖. ในพระธรรมวินัยนี้มีรสอันเดียวคือมีวิมุตติเป็นรส เทียบมหาสมุทรมีรสอันเดียว คือมีรสเค็ม

๗. พระธรรมวินัยนี้มีรัตนะมาก มีรัตนะเป็นอเนก คือ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ เทียบมหาสมุทรที่มีรัตนะมาก มีรัตนะเป็นอเนก มีมุกดา มณี ไพฑูรย์ เป็นต้น

๘. พระธรรมวินัยนี้เป็นอาวาสที่อยู่ของมหาภูตคือผู้ประเสริฐทั้งหลาย คือพระโสดาบัน พระผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล พระสกทาคามี พระผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามิผล พระอนาคามี พระผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามิผล พระอรหันต์ พระผู้ปฏิบัติเพื่อเป็นพระอรหันต์ เทียบมหาสมุทรเป็นที่อยู่ของมหาภูตคือสัตว์ใหญ่ทั้งหลาย มีปลาติมิ ปลาติมิงคละ เป็นต้น

ในพุทธจักรคือพระธรรมวินัยนี้มีของดีอยู่เป็นอันมาก เป็นอัศจรรย์ที่ไม่มีหรือหาไม่ได้ในที่อื่น เทียบกับมหาสมุทรดังกล่าวมา เพราะฉะนั้น การเข้ามาบวชในพระธรรมวินัยนี้จึงเป็นการดี เพราะเป็นโอกาสที่จะได้ถือเอาความดีได้ทุกๆ อย่าง เทียบเหมือนอย่างการเข้าไปสู่บ่อแห่งรัตน์ ก็เป็นโอกาสที่จะถือเอารัตน์ทั้งหลายได้ตามต้องการ แต่ก็พึงทราบว่า เฉพาะการเข้ามาบวชก็เป็นเพียงโอกาส

เท่านั้น ถ้าผู้บวชไม่ใช้โอกาสนี้เพื่อประพฤติปฏิบัติให้ดีตามพระธรรมวินัย ก็จะไม่ได้รับความดีที่มีอยู่ในพระธรรมวินัย ถ้ายิ่งประพฤติชั่วเสียหายผิดพระธรรมวินัย ก็กลายเป็นได้รับโทษ ทำการบวชที่เป็นการดีให้กลายเป็นไม่ดี เข้าในคำว่า บวชไม่ดี ที่ตรงกันข้ามกับบวชดี การบวชจะดีกว่าไม่บวชก็เฉพาะการบวชดีอันตรงกันข้ามกับบวชไม่ดีเท่านั้น ถ้าบวชไม่ดีแล้วสู้ไม่บวชไม่ได้ แต่ก็มีผู้บวชที่ดีและผู้บวชที่ไม่ดีคู่กันอยู่ ท่านจึงระบุชื่อผู้บวชในทางต่าง ๆ ไว้เป็นอันมาก เช่น :-

๑. บวชชนิดต่าง ๆ ที่คนไทยชอบพูดกัน คือ บวชเล่น บวชลอง บวชครองประเพณี บวชหนีสงสาร บวชผลาญข้าวสุก บวชสนุกตามเพื่อน บวชเล่นคือบวชเพื่อหาของเล่น บวชลองคือบวชเพื่อทดลอง บวชครองประเพณีคือบวชเพื่อรักษาประเพณี บวชหนีสงสาร คือบวชเพื่อปฏิบัติออกจากทุกข์ บวชผลาญข้าวสุกคือบวชอาศัยพระศาสนากิน ไม่เล่าเรียนศึกษาปฏิบัติ บวชสนุกตามเพื่อนคือเห็นเพื่อนบวชนึกสนุกก็บวชตามไป บวชเหล่านี้ความชัดอยู่แล้วว่า ชนิดไหนเป็นบวชดี ชนิดไหนเป็นบวชไม่ดี แต่แม้จะตั้งเจตนามาอย่างไรในตอนแรก เมื่อบวชถูก บวชปฏิบัติดี ก็นับว่าบวชดีได้

๒. บวชชนิดต่างๆ ที่ท่านผูกเป็นศัพท์เรียก ยกมากล่าวพร้อมทั้งอธิบาย[๓] คือ :-

(๑) **อุปชีวิกา** เข้าบวชในศาสนาพออาศัยหาเลี้ยงชีวิตเป็นสุขๆ เท่านั้น

(๒) **อุปกีฬิกา** เข้าบวชในศาสนาอาศัยหาของเล่นพอเป็นสุขๆ เท่านั้น

(๓) **อุปทูสิกา** เข้าบวชในศาสนาเป็นผู้ประทุษร้ายต่อตระกูล คือประจบชาวบ้านด้วยช่วยธุระทำการงานของเขาบ้าง ให้สิ่งของแก่เขาบ้าง ชื่อว่าเป็นผู้บวชประทุษร้ายศาสนา หาเลี้ยงชีวิตไม่ชอบธรรม ทำให้ศาสนาเสื่อมเสียไป

(๔) **อุปมุยฺหิกา** เข้าบวชในศาสนา เป็นคนหลงงมงาย ผิดหรือชอบก็ไม่รู้ หลับตาทำไป พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึ่งของตัวก็หารู้จักไม่

(๕) **อุปนิสฺสรณิกา** เข้าบวชในศาสนาเพื่อจะออกจากทุกข์ ทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน

๓. บวชชนิดไม่ดี คือบวชไปๆ กลายเป็นเถน (แปลว่าโจรหรือขโมย ไม่ใช่เถรที่แปลว่ามั่นคง) บวชเป็นเถนนี้มีคำเรียกกันเป็นอันมาก เช่น ที่ท่านเรียกว่า ไหลเถนงม

---

๓. ฉบับของสำนักวัดโสมนัสวิหาร.

เถน ระยำเถน[๔] ไหลเถน ได้แก่บวชแล้วประพฤติเหลวไหล งมเถน ได้แก่บวชแล้วประพฤติงมงายไม่สำเหนียกให้รู้ผิดถูก ระยำเถน ได้แก่บวชแล้วประพฤติย่ำยีสิกขาบทบัญญัติตั้งแต่เล็กจนถึงใหญ่

๔. ในบาลีเรียกผู้บวชไม่ดีว่า มหาโจร มี ๕ จำพวก คือ[๕] :-

(๑) ปาปภิกษุผู้คิดปรารถนาปัจจัยลาภ พากันเที่ยวไปแสวงหาในคามนิคมราชธานีทั้งหลาย มีผู้สักการะเคารพนับถือบูชา จึงได้ปัจจัยลาภนั้นๆ ที่เขาถวาย เหมือนมหาโจรผู้ปรารถนาทรัพย์ คุมพวกกันเที่ยวปล้นในคามนิคมราชธานีนั้นๆ

(๒) ปาปภิกษุผู้เรียนพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้วก็นำไปแสดงแสวงหาปัจจัยลาภ ตู่พระธรรมของพระพุทธเจ้าว่าเป็นของตนรู้เอง

(๓) ปาปภิกษุผู้ตามกำจัด คือโจทก์ผู้ประพฤติปฏิบัติดี ด้วยโทษที่ไม่มีมูล

---

๔. พระบรมราโชบาย อธิกมาส อธิกวาร และปักขคณนาวิธี ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ธรรมจักษุ เล่ม ๒๑ ตอน ๑ หน้า ๒๖.

๕. วิ. ๑/๑๖๙.

(๔) ปาปภิกษุผู้ถือเอาของของสงฆ์ที่ดีมีค่าแจกกัน ไม่ได้ไปสงเคราะห์คฤหัสถ์

(๕) ปาปภิกษุผู้มีความปรารถนาลามก พูดอวดอุตตริมนุสสธรรมที่ไม่มีในตน

จำพวกที่ ๕ นี้ ตรัสว่าเป็นยอดมหาโจร เพราะบริโภคก้อนข้าวของชาวแว่นแคว้นด้วยความเป็นขโมย

๕. มหาโจรอีก ๕ จำพวก คือ[๖] :-

(๑) **วิสมนิสสิต** ปาปภิกษุผู้ประกอบด้วยกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม ที่ไม่สมควร อันเทียบด้วยที่ขรุขระเหมือนมหาโจรผู้อาศัยถิ่นขรุขระประกอบโจรกรรม

(๒) **คหนนิสสิต** ปาปภิกษุผู้เป็นมิจฉาทิฐิ ประกอบด้วยความเห็นผิด อันถือเอาที่สุดว่าโลกเที่ยงโลกไม่เที่ยงเป็นต้น ซึ่งขัดกับมติทางพระพุทธศาสนา เทียบกับดงรกชัฏ เปรียบเหมือนมหาโจรผู้อาศัยถิ่นดงรกชัฏประกอบโจรกรรม

(๓) **พลวนิสสิต** ปาปภิกษุผู้อาศัยบุคคลผู้มีกำลังอำนาจให้ช่วยป้องกันต้านทานไม่ให้ถูกว่ากล่าว เปรียบเหมือนมหาโจรผู้อาศัยผู้มีกำลังอำนาจประกอบโจรกรรม

(๔) **โภคจาคี** ปาปภิกษุผู้ให้สิ่งของแก่บุคคลใด

---

๖. องฺ. ปญฺจก. ๒๒/๑๔๕.

บุคคลหนึ่งให้ช่วยออกหน้ากลบเกลื่อนปิดบังความชั่ว เปรียบเหมือนมหาโจรผู้ให้ทรัพย์เป็นสินบนแก่ผู้มีอำนาจประกอบโจรกรรม

(๕) **เอกจารี** ปาปภิกษุผู้ซ่อนทำชั่วเฉพาะผู้เดียว เปรียบเหมือนมหาโจรผู้เที่ยวไปทำโจรกรรมแต่ผู้เดียว เพราะกลัวข่าวจะแพร่หลายออกไปภายนอก

ปาปภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๕ ประการเหล่านี้ ตรัสว่าย่อมบริหารตนให้ถูกทำลาย มีโทษอันวิญญูชนติเตียน ย่อมประสบสิ่งที่ไม่ใช่บุญเป็นอันมาก

บวชชนิดต่างๆ ตามที่ยกมากล่าวนี้ ย่นย่อลงเป็น ๒ คือ บวชไม่ดีเพราะบวชแล้วประพฤติไม่ดี ๑ บวชดีเพราะบวชแล้วประพฤติดี ๑ โดยมากท่านแสดงในทางบวชไม่ดีเพราะประพฤติไม่ดี แต่ก็พึงทราบว่าเมื่อประพฤติตรงกันข้ามก็ย่อมเป็นบวชดี

อนึ่ง แม้ตั้งใจบวชดีตั้งแต่แรก แต่เมื่อบวชแล้วก็ยังถือเอาประโยชน์ของการบวชได้ต่างๆ กัน ดังที่มีแสดงไว้ในพระสูตรหนึ่งว่า กุลบุตรผู้มีศรัทธาออกบวชด้วยคิดอย่างที่เราทั้งหลายสวดกันอยู่ว่า **เต มยํ โอติณฺณามฺห ชาติยา ชรามรเณน** เป็นต้น แปลว่า *เราทั้งหลายนั้น เป็นผู้อันชาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข โทมนัส อุปายาส หยั่งลงแล้ว เป็นผู้อันทุกข์หยั่งลงแล้ว มีทุกข์*

เป็นเบื้องหน้า แม้ไฉนความทำที่สุดแห่งทุกข์ทั้งสิ้นนี้พึงปรากฏ ดังนี้ ก็ยังถือเอาผลได้ต่างๆ กันเป็น ๕ จำพวก คือ[๗] :-

๑. บวชได้กิ่งใบของต้นไม้พรหมจรรย์ คือบวชแล้วได้ลาภสักการะและความสรรเสริญ ก็ดีใจเต็มดำริเท่านั้น ไม่คิดจะทำดีอะไร ยกตนข่มท่าน มัวเมาประมาทอยู่ด้วยลาภสักการะและความสรรเสริญนั้น จึงไม่พ้นทุกข์ เหมือนบุรุษต้องการแก่นไม้ พบต้นไม้มีแก่นแล้วสำคัญกิ่งใบว่าแก่นตัดเอากิ่งใบไป ไม่สำเร็จกรณียที่ใช้แก่นฉะนั้น บวชได้อย่างนี้จึงเรียกว่าบวชได้กิ่งใบคือลาภไป

๒. บวชได้กะเทาะเปลือก คือบวชแล้วไม่ประมาท ทำสีลสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีลให้สำเร็จ ก็ดีใจเต็มดำริเพียงนั้น ยกตนข่มท่าน มัวเมาประมาทอยู่ด้วยสีลสัมปทาของตน จึงไม่พ้นทุกข์ เหมือนสำคัญกะเทาะเปลือกว่าแก่น ตัดเอากะเทาะเปลือกไป ไม่สำเร็จกรณียที่ใช้แก่นฉะนั้น บวชได้เท่านี้จึงชื่อว่าบวชได้กะเทาะเปลือกคือศีลไป

๓. บวชได้เปลือก บวชแล้วไม่ประมาท ทำสีลสัมปทาให้สำเร็จก็ดีใจ แต่ยังไม่เต็มดำริ เป็นผู้ไม่ประมาท

---

๗. ม.ม. ๑๒/๓๖๒.

ทำสมาธิสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยสมาธิให้สำเร็จต่อไป ก็ดีใจเต็มดำริเพียงเท่านั้น ยกตนข่มท่าน มัวเมาประมาท ด้วยสมาธิสัมปทาของตน จึงไม่พ้นทุกข์ เหมือนสำคัญเปลือกว่าแก่น ตัดเอาเปลือกไป ไม่สำเร็จกรณียที่ใช้แก่นฉะนั้น บวชได้เท่านี้จึงชื่อว่าบวชได้เปลือกคือสมาธิไป

๔. บวชได้กระพี้ คือบวชแล้วไม่ประมาท ทำสีลสัมปทา สมาธิสัมปทาได้สำเร็จก็ยินดี แต่ยังไม่เต็มดำริ เป็นผู้ไม่ประมาท ทำญาณทัสสนะความรู้เห็นตามเป็นจริงที่ตัวปัญญาให้สำเร็จต่อไป ก็ดีใจเต็มดำริเพียงเท่านั้น ยกตนข่มท่าน มัวเมาประมาทอยู่ด้วยญาณทัสสนะของตน เหมือนสำคัญกระพี้ว่าแก่น ตัดเอากระพี้ไป ไม่สำเร็จกรณียที่ใช้แก่นฉะนั้น บวชได้แม้ถึงเท่านี้ก็ชื่อว่าบวชได้กระพี้คือญาณทัสสนะไป

๕. บวชได้แก่น คือบวชแล้วเป็นผู้ไม่ประมาท ทำสีลสัมปทาตลอดถึงญาณทัสสนะให้สำเร็จก็ยินดี แต่ยังไม่เต็มดำริ ทำวิมุตติคือความหลุดพ้นให้สำเร็จ[๘] เหมือนพบ

---

๘. ในพระสูตรแสดงวิมุตติหรือวิโมกข์เป็น ๒ ตามลำดับดังนี้ ไม่ประมาททำสมยวิโมกข์ (ความพ้นกิเลสโดยสมัยหรือชั่วคราว) ให้สำเร็จ, แต่ก็เป็นฐานะโอกาสที่จะเสื่อมจากสมยวิมุตตินั้นได้, ไม่ประมาททำอสมยวิโมกข์ (ความพ้นกิเลสโดยอสมัย คือพ้นตลอด) ให้สำเร็จ, ไม่เป็นฐานะโอกาสที่จะเสื่อมจากอสมยวิมุตตินั้นได้.

ต้นไม้มีแก่นแล้วรู้จักแก่น ตัดเอาแก่นไป สำเร็จกรณียที่ต้องใช้แก่นฉะนั้น บวชได้ผลที่สุดอย่างนี้จึงชื่อว่าบวชได้แก่นคือวิมุตติ

ผู้บวช ๕ จำพวกนี้ ตั้งแต่จำพวกที่ ๒ ขึ้นมา ชื่อว่าบวชดีตามลำดับ เพราะอย่างน้อยก็เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล แต่ไม่ดีในคุณที่ยิ่งๆ ขึ้นไป เพราะประมาทหยุดเสียเพียงนั้น ไม่พยายามสืบต่อไปจนถึงที่สุด ถึงอย่างนั้น เมื่อบวชแล้ว ทำดีได้เท่าใด ก็ได้ประโยชน์มีอานิสงส์เป็นต้นของการบวชเท่านั้น ดังที่ตรัสไว้แปลความว่า

ภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้อันบุคคลประพฤติรักษา มีสิกขาเป็นอานิสงส์ มีปัญญาเป็นอย่างยิ่ง มีวิมุตติเป็นสาระ มีสติเป็นอธิปไตย [๙]

เก็บความอธิบายในพระสูตรนั้นว่า

มีสิกขาเป็นอานิสงส์ คือสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ทำไม่ให้เป็นท่อน ไม่ให้เป็นช่อง ไม่ให้ด่าง ไม่ให้พร้อย ซึ่งอภิสมาจาริกาสิกขาโดยประการที่ทรงบัญญัติเพื่อความเลื่อมใสแห่งผู้ไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นแห่งผู้เลื่อมใสแล้ว และซึ่งอาทิพรหมจริยกาสิกขา โดยประการที่ทรงบัญญัติ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบโดยประการทั้งปวง

---

๙. องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๓๒๘.

ต้นไม้มีแก่นแล้วรู้จักแก่น ตัดเอาแก่นไป สำเร็จกรณียที่ต้องใช้แก่นฉะนั้น บวชได้ผลที่สุดอย่างนี้จึงชื่อว่าบวชได้แก่นคือวิมุตติ

ผู้บวช ๕ จำพวกนี้ ตั้งแต่จำพวกที่ ๒ ขึ้นมา ชื่อว่าบวชดีตามลำดับ เพราะอย่างน้อยก็เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยศีล แต่ไม่ดีในคุณที่ยิ่งๆ ขึ้นไป เพราะประมาทหยุดเสียเพียงนั้น ไม่พยายามสืบต่อไปจนถึงที่สุด ถึงอย่างนั้น เมื่อบวชแล้ว ทำดีได้เท่าใด ก็ได้ประโยชน์มีอานิสงส์เป็นต้นของการบวชเท่านั้น ดังที่ตรัสไว้แปลความว่า

ภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้อันบุคคลประพฤติรักษา มีสิกขาเป็นอานิสงส์ มีปัญญาเป็นอย่างยิ่ง มีวิมุตติเป็นสาระ มีสติเป็นอธิปไตย [๙]

เก็บความอธิบายในพระสูตรนั้นว่า

มีสิกขาเป็นอานิสงส์ คือสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ทำไม่ให้เป็นท่อน ไม่ให้เป็นช่อง ไม่ให้ด่าง ไม่ให้พร้อย ซึ่งอภิสมาจาริกาสิกขาโดยประการที่ทรงบัญญัติ เพื่อความเลื่อมใสแห่งผู้ไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งขึ้นแห่งผู้เลื่อมใสแล้ว และซึ่งอาทิพรหมจริยกาสิกขา โดยประการที่ทรงบัญญัติ เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบโดยประการทั้งปวง

---

๙. องฺ. จตุกฺก. ๒๑/๓๒๘.

มีปัญญาเป็นอย่างยิ่ง คือพิจารณาธรรมทั้งปวงให้เห็นด้วยปัญญา โดยประการที่ทรงแสดงธรรมเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบโดยประการทั้งปวง

มีวิมุตติเป็นสาระ คือถูกต้องธรรมทั้งปวงด้วยวิมุตติ โดยประการที่ทรงแสดงธรรมเพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบโดยประการทั้งปวง

มีสติเป็นอธิปไตย คือตั้งสติไว้ให้ดีในภายในว่า

เราจักทำอภิสมาจาริกาสิกขาที่ยังไม่บริบูรณ์ให้บริบูรณ์ หรือจักอนุเคราะห์อภิสมาจาริกาสิกขาที่บริบูรณ์ด้วยปัญญาในข้อนั้นๆ อย่างนี้

เราจักทำอาทิพรหมจริยกาสิกขาที่ยังไม่บริบูรณ์ให้บริบูรณ์ หรือจักอนุเคราะห์อาทิพรหมจริยกาสิกขาที่บริบูรณ์ด้วยปัญญาในข้อนั้นๆ อย่างนี้

เราจักพิจารณาธรรมที่ยังมิได้พิจารณาให้เห็นด้วยปัญญาในข้อนั้นๆ หรือจักอนุเคราะห์ธรรมที่พิจารณาเห็นแล้วด้วยปัญญาในข้อนั้นๆ อย่างนี้

เราจักถูกต้องธรรมที่ยังมิได้ถูกต้องด้วยวิมุตติ หรือจักอนุเคราะห์ธรรมที่ถูกต้องแล้ว ด้วยปัญญาในข้อนั้นๆ อย่างนี้

รวมความว่า การบวชที่ได้ชื่อว่าบวชดีนั้น เมื่อจะกล่าวตั้งแต่ต้นก็ต้องกล่าวจำเดิมแต่ตั้งเจตนามาบวช คือ

ตั้งเจตนามาดี มุ่งบุญกุศล เข้ามาบวชถูกวิธี บวชเป็นอุป-สัมบัน อุปสมบทสำเร็จ (หรือบรรพชาเป็นสามเณรสำเร็จ) ไม่ใช่บวชแล้วเป็นอนุปสัมบัน เพราะบวชผิดวิธี ดังที่แสดงไว้ในบางสิกขาบทในพระปาฏิโมกข์ ครั้นบวชแล้วก็ตั้งใจศึกษาปฏิบัติพระธรรมวินัยของผู้บวช ตั้งใจถือเอาประโยชน์ของการบวช ตั้งใจถือเอาอานิสงส์ของการบวชให้ได้ตามสามารถ อย่างนี้จึงจะเป็นการบวชดีตามภูมิตามชั้น จะบวชดีอย่างนี้ได้ ก็ต้องอาศัยอุปการธรรม ดังจะเลือกมากล่าวพอเป็นข้อแนะนำ ดังต่อไปนี้ :-

๑. ตั้งอยู่ในสังวรคือสำรวมปฏิบัติพระวินัย มีหิริ-โอตตัปปะ รู้ละอายและเกรงกลัวในโทษแม้เล็กน้อย สำรวมตาหู เป็นต้น ตลอดถึงสำรวมใจให้ดูให้ฟังตลอดถึงให้คิดแต่ในทางที่ชอบ เว้นดูเว้นฟังตลอดถึงเว้นคิดในทางที่ยั่วกิเลสหรือยั่วให้ล่วงพระวินัย.

๒. ตั้งใจศึกษาสำเหนียกให้ทราบข้อผิดถูกอย่างที่เรียกว่าบวชเรียน และปฏิบัติให้ถูกให้ชอบ.

๓. ควบคุมจิตให้สงบ เว้นการหรือทางที่จะทำให้จิตกำเริบฟุ้งซ่านออกไปนอกทาง ท่านแสดงว่ารักษาจิตเพียงอย่างเดียวเป็นอันได้รักษาสิ่งอื่นๆ ทั้งหมด

๔. ทำความเห็นให้ถูกให้ตรงต่อพระธรรมวินัย เรื่องความเห็นนี้เป็นข้อสำคัญ เพราะจะประพฤติในการใด

ก็ต้องเห็นดีในการนั้น ถ้ายังเห็นว่าพระธรรมวินัยนี้ไม่เหมาะแก่ตน หรือเหมาะเฉพาะในเวลาที่บวชเท่านั้น ไม่เหมาะในเวลาที่สึกไปแล้ว และตนก็มาบวชอยู่ชั่วเวลาเล็กน้อยเท่านั้น ดังนี้ย่อมทำให้ฉันทะในอันที่จะปฏิบัติอ่อนไป การปฏิบัติก็ย่อหย่อน เรรวน ฉะนั้น ถ้าเกิดมีความเห็นเช่นนั้นขึ้น ก็พึงทราบว่าเป็นความเห็นที่ไม่ถูกไม่ตรง ต้องพยายามแก้ความเห็นเช่นนั้นเสีย เพื่อจะได้มีฉันทะอุตสาหะในการปฏิบัติพระธรรมวินัยเต็มความสามารถตามกำหนดเวลาของตนๆ

๕. ฝึกปราบตนให้ละพยศร้ายที่เคยมีมา ให้เชื่องชินต่อความดี จนถึงให้ทำชั่วได้ยาก ทำดีได้ง่าย ตามภูมิชั้นของกัลยาณปุถุชนขึ้นไป ถึงจะยังต้องหน่ายต้องติดสิ่งหนึ่งสิ่งใดอยู่ก็ให้หน่ายชั่วติดดี รวมความว่า เมื่อเข้ามาบวชแล้วต้องให้ชนะตนในข้อใดข้อหนึ่งให้ต่างจากเมื่อยังไม่ได้มาบวช

๖. ตั้งใจถือเอาประโยชน์ของการบวชให้ได้ตามสามารถด้วยตั้งใจปฏิบัติในสิกขา ๓ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ที่พระอุปัชฌาย์ได้สั่งสอนไว้ตั้งแต่ยังเป็นนาคเข้ามาขอบรรพชาอุปสมบท อย่างที่เป็นพื้นก็ตั้งใจปฏิบัติพระวินัยให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ เพื่อให้สำเร็จเป็นสีลสัมปทาซึ่งเป็นประโยชน์ขั้นต้นขั้นต่ำของการบวช แม้ในบัดนี้ เราจะยัง

ไม่ได้ประสบถึงวิมุตติ ก็พึงเป็นผู้ไม่ประมาท ตั้งใจทำความอธิษฐานดังที่สวดกันอยู่ว่า **สุจิรปรินิพฺพุตมฺปิ ตํ ภควนฺตํ อุทฺทิสฺส อรหนฺตํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ** เป็นต้น แปลว่า *เราทั้งหลาย มีศรัทธาออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่มีเรือน อุทิศต่อพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้ปรินิพพานนานนักแล้วพระองค์นั้น ประพฤติอยู่ซึ่งพรหมจรรย์ในพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ถึงพร้อมด้วยสิกขาสาชีพของภิกษุทั้งหลาย ขอพรหมจรรย์ของเราทั้งหลายนั้น จงเป็นไปเพื่อทำที่สุดแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้เทอญ* ดังนี้

เมื่อเราทั้งหลายได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบส่วนหนึ่ง ได้ตั้งใจชอบต่อคุณชั้นสูงๆ ที่ยังไม่ได้บรรลุอีกส่วนหนึ่ง ก็ชื่อว่าได้ปฏิบัติและตั้งใจถูกทางของการบวช พึงปีติยินดีว่าได้ทำการบวชของตนให้ดี อาจที่จะกล่าวในที่ไหนๆ หรือเรียกใครๆ ให้มาดูได้ ดังพระธรรมคุณบทว่า **เอหิปสฺสิโก** *ควรที่จะกล่าวเรียกว่า ท่านจงมาดู* ดังนี้

บวชดีนี้ดีอย่างไร พึงเห็นความที่ควรกล่าวว่าดีต่อไปนี้ :-

๑. ได้ประพฤติความดีอย่างสูง อย่างน้อยก็สูงกว่าภูมิคฤหัสถ์ ฉะนั้น เขาจึงไหว้กราบเคารพบูชา ถ้าประพฤติเสมอๆ เขา เขาก็ไม่จำเป็นต้องไหว้กราบ ผู้หลักผู้ใหญ่ เช่น

มารดาบิดาเป็นต้น ไหว้กราบบุตรของตนผู้บวชแล้ว ก็เพราะนับถือว่าทรงเพศและทรงความประพฤติดีอย่างสูง

๒. ได้ทำสิ่งที่ได้รับนิยมยกย่องว่าดี สิ่งทั้งหลายที่นิยมว่าดีนั้น ถ้าได้ประสบพบผ่านก็เป็นลาภของตนแต่ละอย่าง

๓. ได้เข้าใกล้ชิดพระธรรมวินัย ได้เข้าเนื่องในพระสังฆรัตน์ ได้เป็นพุทธศาสนิกจริงๆ ได้สืบอายุพระพุทธ-ศาสนา เพราะเมื่อเป็นคฤหัสถ์ก็ย่อมไม่มีโอกาสประพฤติใกล้พระธรรมวินัยเหมือนเมื่อบวช จะประพฤติได้ก็แต่ที่สมควรแก่ภูมิคฤหัสถ์ เมื่อบวชแล้วย่อมมีโอกาสที่จะประพฤติได้เต็มที่ เพราะฉะนั้น จึงชื่อว่าได้เข้าใกล้ชิดพระธรรมวินัย และเมื่อได้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เป็น **สุปฏิ-ปนฺโน** *ปฏิบัติดี* **อุชุปฏิปนฺโน** *ปฏิบัติตรง* **ญายปฏิปนฺโน** *ปฏิบัติเป็นธรรม* **สามีจิปฏิปนฺโน** *ปฏิบัติชอบยิ่ง* ก็ชื่อว่าได้เข้าเนื่องในพระสังฆรัตน์ ผู้ที่ปฏิบัติเนื่องในพระสังฆรัตน์เช่นนี้ จึงชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกที่แท้จริง เพราะถ้านับถือพระพุทธศาสนาสักแต่ว่า ไม่ได้ปฏิบัติธรรมในศาสนาอย่างใด หรือปฏิบัติธรรมที่เป็นสามัญ ที่ศาสนาอื่นๆ ก็มีอยู่ ก็ยังไม่ชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกจริงโดยเฉพาะ ต่อเมื่อได้ปฏิบัติธรรมที่เป็นส่วนพิเศษ อันมีเฉพาะในพระพุทธศาสนา จึงชื่อว่าเป็นพุทธศาสนิกจริงโดยเฉพาะ และชื่อว่าได้สืบอายุ

พระพุทธศาสนา เพราะพระพุทธศาสนาสืบมาได้ก็ด้วยมีผู้ออกบวชปฏิบัติสืบ ๆ กันมา ถ้าไม่มีผู้ออกบวช พระพุทธ-ศาสนาก็เหมือนไม่มี ถ้าจะแย้งว่าเพียงเรียนรู้และปฏิบัติทั้งเป็นคฤหัสถ์ก็ได้มิใช่หรือ ไฉนจะต้องบวช ก็พึงตอบว่าก็ได้อย่างคฤหัสถ์ แต่ไม่ได้อย่างผู้บวช เป็นเหมือนทิ้งลำต้น เก็บแต่กิ่งใบหรือสะเก็ดเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อทิ้งลำต้นเสียแล้ว ในที่สุดก็จะไม่มีกิ่งใบ ฉะนั้น การบวชแม้ชั่วคราวจึงชื่อว่าได้ช่วยสืบอายุพระพุทธศาสนา เพราะได้เข้ามาสืบรักษาลำต้น เป็นอันได้ช่วยรักษากิ่งใบไว้ให้คฤหัสถ์ทั้งหลายด้วย

๔. ได้ทำความปลื้มปีติและเพิ่มพูนบุญกุศลให้แก่มารดาบิดาญาติมิตรสหาย มารดาบิดาที่เป็นพุทธศาสนิกโดยมาก เมื่อมีบุตรก็มักปรารถนาให้ได้บวช หรืออย่างน้อยก็รู้ว่าอาจจะได้บวชบุตร และเมื่อได้บวชก็มีความปลื้มปีติ เพราะได้สำเร็จสมประสงค์ในการที่เรียกว่าเป็นบุญอย่างสูง และเพราะได้ทำอุปการะที่สำคัญแก่บุตรด้วยการให้อริยทรัพย์ (ทรัพย์ที่ประเสริฐ) ดังเช่นพระบรมศาสดาประทานอริยทรัพย์ให้แก่พระราหุล เรื่องโดยย่อมีว่า เมื่อพระบรมศาสดาเสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ พระนางพิมพาได้ทรงนำพระราหุลเข้าเฝ้า และทรงสอนให้พระราหุลทูลขอสมบัติของบิดาที่บุตรพึงได้ พระพุทธองค์ทรงเห็นว่า

ทรัพย์อื่นที่จะยิ่งกว่าอริยทรัพย์ไม่มี จึงตรัสสั่งพระสารีบุตรเถระให้บรรพชาพระราหุลเป็นสามเณร จึงมีสามเณรขึ้นเป็นองค์แรก อนึ่ง ได้เป็นเหตุเจริญศรัทธาและทานศีลเป็นต้นของมารดาบิดาญาติมิตรสหาย เพราะเป็นโอกาสให้มารดาบิดาญาติมิตรสหายได้บำเพ็ญบุญต่างๆ ตั้งแต่ปรารภการบวชโดยลำดับมา เป็นอันได้ชักนำมารดาบิดาญาติมิตรสหายให้เข้าใกล้ชิดสนิทพระพุทธศาสนา ท่านจึงกล่าวว่ามารดาบิดาเมื่อได้บวชบุตรของตน ย่อมชื่อว่าได้เป็นญาติในพระพุทธศาสนาดังนี้ และเมื่อมีโอกาสได้แสดงธรรมที่ตนได้บวชเรียนมาแก่ท่านในกาลอันควรชักนำให้ท่านเจริญด้วยคุณทั้งหลาย ก็ชื่อว่าได้ปฏิการท่านโดยธรรม ท่านแสดงว่าการตอบแทนด้วยประการอื่น เช่นด้วยอามิสคือพัสดุต่างๆ ก็เป็นการตอบแทนแต่ละอย่างแต่เป็นการตอบแทนที่ยังไม่เสร็จ ส่วนการตอบแทนด้วยทำให้ท่านตั้งอยู่ในคุณ มีศรัทธาเป็นต้น เป็นการตอบแทนเสร็จ นี้ก็คือตอบแทนด้วยอริยทรัพย์นั่นเอง พึงกล่าวได้ว่า โอกาสที่มารดาบิดาจะอุปการบุตรด้วยอริยทรัพย์ไม่มีโอกาสอื่นจะยิ่งไปกว่าการให้บุตรได้บวช โอกาสที่บุตรจะปฏิการตอบแทนมารดาบิดาด้วยอริยทรัพย์ ก็ไม่มีโอกาสอื่นยิ่งไปกว่าโอกาสบวช บวชทำความปลื้มปีติและเจริญบุญกุศลอย่างนี้ จึงชื่อว่าได้ทำการทดแทนคุณ

ของมารดาบิดาอย่างหนึ่ง

๕. ได้ปาฏิโภคคือความรับประกันตนเอง ว่าสามารถประพฤติความดีได้ เพราะการบวชที่เป็นการบวชดีต้องประพฤติพระธรรมวินัยอย่างประณีต เมื่อบวชแล้วประพฤติดีได้แม้ชั่วกาลเวลาที่กำหนด ก็ชื่อว่าเป็นผู้อันพระพุทธเจ้าได้ทรงให้ความรับประกันแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้ ไฉนจะไม่อาจประพฤติตนเป็นคนดีในภูมิคฤหัสถ์ได้ ฉะนั้น การเข้ามาบวชจึงชื่อว่าได้เข้ามาสอบความประพฤติ เมื่อบวชดีจนถึงสึกออกไปด้วยดี ก็ชื่อว่าเป็นผู้สอบไล่ได้ตามหลักสูตรของคนดี ได้รับความรับประกันไป โบราณจึงเรียกผู้สึกออกไปว่าทิด ที่มาจากคำบัณฑิต และให้ความไว้เนื้อเชื่อใจว่าสามารถเป็นผู้ครองเรือนได้ดี

๖. ได้เข้ามาสร้างนิสัยอุปนิสัยในทางดี เพราะการบวชเป็นการอบรมบ่มนิสัยอุปนิสัยดีให้เกิดขึ้นด้วยมีพระธรรมวินัยเป็นเครื่องอบรม มีพระอุปัชฌาย์อาจารย์เป็นผู้ช่วยอบรม และต้องอยู่ในขอบเขตแวดล้อมอยู่ด้วยสพรหมจารีทั้งหลาย ถูกเกียดกันให้ห่างไกลจากเครื่องอบรมในทางอื่น จึงเป็นโอกาสให้เกิดนิสัยอุปนิสัยในทางดีเพิ่มขึ้นไม่มากก็น้อย

๗. ได้ปฏิบัติกิจของลูกผู้ชาย เพราะเกิดมาเป็นลูกผู้ชายนั้น โดยปกติที่นิยมกันอย่างโลกๆ ว่าดีนั้น ก็ต้อง

เป็นทหารหรือเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งที่เป็นโอกาสให้ได้ทำประโยชน์แก่ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ของตน เป็นบิดาสืบเชื้อวงศ์สกุล เป็นผู้ที่ได้บวชเรียน เพราะฉะนั้น เมื่อได้เข้ามาบวชเรียนก็เป็นอันได้ปฏิบัติหน้าที่เฉพาะในข้อนี้ให้สำเร็จไป

การบวชดีควรกล่าวว่าดีอย่างนี้ และก็น่าจะยกมากล่าวยังไม่หมด เพราะฉะนั้น เมื่อเราได้ตรวจดูการบวชของเรา เห็นว่าบวชดีเพราะได้บวชถูก บวชศึกษาปฏิบัติดี ทั้งได้ตั้งอธิษฐานเพื่อความดียิ่งๆ ขึ้นไป ก็พึงยินดีโมทนาในการบวชของเรา และการบวชดีนี้แม้ชั่วคราวก็เป็นบุญ เป็นนิสัยอุปนิสัยในทางดี เป็นอนุสสรณีย์ที่ประทับอยู่กับใจ เป็นเครื่องนำความสุขบริสุทธิ์ ความสงบร่มเย็นมาให้เราเนืองๆ ทุกเวลาที่เราได้ระลึกถึง

ขอตั้งความปรารถนาให้เราทั้งหลายได้พิจารณาเห็นการบวชของตนๆ เป็นการบวชดีทั่วกัน เทอญ.

หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนา
สำหรับพุทธมามกะ

และ

อุปาสกปฏิบัติ

พระนิพนธ์

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

หัวข้อแห่งพระพุทธศาสนา
สำหรับพุทธมามกะ

ผู้ปฏิญญาตนเป็นพุทธมามกะ คือผู้รับเอาพระพุทธเจ้าเป็นที่นับถือของตนแล้ว จึงประพฤติตนให้สมแก่เป็นผู้นับถือท่าน

เคารพ

พึงเคารพ คือเป็นผู้หนักอยู่ในพระพุทธเจ้าผู้เป็นเจ้าของพระพุทธศาสนา และในพระสงฆ์คือหมู่สาวก (ศิษย์) ของท่าน ผู้ช่วยพระพุทธเจ้าประกาศพระศาสนา และรักษาพระธรรมต่อมา ๓ นี้รวมเรียกว่าพระรัตนตรัยบ้าง พระไตรรัตน์บ้าง แปลว่าแก้ว ๓ ประการ พึงถือเป็นสำคัญ

พึงยำเกรงพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ อย่าพูดออกพระนามเล่น อย่ากล่าวติฉินพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์

ข้อห้าม

ไม่พึงเป็นผู้ฆ่ามารดา ไม่พึงเป็นผู้ฆ่าบิดา ไม่พึงเป็นผู้ฆ่าพระอรหันต์ ไม่พึงเป็นผู้ทำร้ายพระกายแห่งพระศาสดา ไม่พึงเป็นผู้ทำลายหมู่คณะของตน ๕ อย่างนี้ จัดว่าเป็นกรรมอันทารุณ เรียกว่าอนันตริยกรรม อาจให้ผลในทันที

ไม่พึงทำอัตตวินิบาต คือปลงชีวิตตนเสียเอง

ปฏิบัติ

พึงเป็นผู้มีศีลมีธรรมสมแก่เป็นผู้นับถือพระพุทธ-ศาสนา

ศีล

ไม่เป็นผู้มีใจเหี้ยมโหดทำร้ายร่างกายและผลาญชีวิตมนุษย์ตลอดถึงสัตว์ดิรัจฉานอันควรได้รับความปรานี

ไม่พึงล่วงสิทธิถือเอาทรัพย์ของคนอื่นด้วยอาการแห่งโจร

ไม่พึงทำชู้ด้วยคู่ของคนอื่น

ไม่พึงเบิกคำพยานเท็จ ไม่พึงพูดใส่ความคนอื่น ไม่พึงพูดหลอกลวงเอาทรัพย์ของเขา

ไม่พึงเป็นคนขี้เมาจนครองสติไม่อยู่

องค์ ๕ นี้เรียกว่าเบญจศีล พึงตั้งอยู่ในเบญจศีลนี้ มีจำกัดแคบหรือกว้างตามฐานะของตน สุดแต่ให้สำเร็จประโยชน์ อย่าถืองมงายดุจเขาเย้ยหยันว่า ถือไม่ฆ่าสัตว์ไม่อาจป้องกันเมือง

ไม่พึงเป็นผู้มีกิริยาชั่ว พึงเป็นผู้มีกิริยาสุภาพ เรียบร้อย

กิริยาและวาจาสุภาพนี้จัดว่าเป็นมรรยาทอันดี ผู้มีมรรยาทอันดีย่อมไม่เป็นที่รังเกียจแห่งผู้อื่น

ไม่พึงเลี้ยงชีวิตโดยผิดทาง ที่เรียกว่ามิจฉาชีพ คือ หาทรัพย์โดยทางโกง รับซื้อของโจร รับสินบน รับจ้างทำการอันไม่เป็นธรรม เช่น รับจ้างฆ่าเขาเป็นตัวอย่าง

ธรรม

พึงเป็นผู้ประพฤติสุจริตคือประพฤติดีด้วยกายวาจาใจ อย่างนี้ เรียกว่า *ธรรมจารี*

พึงเป็นผู้มีละอายแก่ใจของตน รู้ว่าการอย่างใดไม่เป็นธรรมอย่าทำการอย่างนั้น ฝืนความรู้สึกอย่างนี้ เรียกว่า *มีหิริ*

พึงเป็นผู้รู้จักเกรงกลัวต่อการทำผิด พึงทำความชอบใจในการทำถูก อย่างนี้เรียกว่า *มีโอตตัปปะ*

พึงเป็นผู้ระมัดระวังในเมื่อจะทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง อย่าให้เชือนไปเป็นบาป อย่างนี้เรียกว่า *ผู้สำรวม*

พึงรู้จักข่มใจของตนไว้ให้อยู่ในเมื่อความปรารถนาจะทำบาปเกิดขึ้น อย่างนี้เรียกว่า *ผู้ฝึกตัวแล้ว*

พึงเป็นผู้มีความเพียร ทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้ยากสักปานไร พึงตั้งอุตสาหะเพื่อทำให้สำเร็จ อย่าท้อถอยเสียง่าย ๆ อย่างนี้เรียกว่า *ผู้บากบั่น*

พึงเป็นผู้แกล้วกล้าในการงานทั้งปวง อย่าครั่นคร้ามต่อภัย อย่างนี้เรียกว่า *ผู้องอาจ*

พึงเป็นผู้อดทนต่อความลำบาก และการหรือสิ่งไม่เป็นที่พอใจอันมาถึงเข้า อย่าแสดงวิการง่าย ๆ อย่างนี้เรียกว่า *มีขันติ*

พึงเป็นผู้ตั้งสติในเมื่อจะทำ ในเมื่อจะพูด พึงนึกให้รอบคอบก่อนแล้วจึงทำ แล้วจึงพูด อย่างนี้เรียกว่า *ผู้มีสติ*

พึงเป็นผู้ไม่เผลอตัวในเมื่อทำอยู่ ในเมื่อพูดอยู่ พึงรู้รอบคอบถึงการทำ ถึงคำพูด อย่างนี้เรียกว่า *มีสัมปชัญญะ*

พึงเป็นผู้ไม่เลินเล่อในการงาน ในความประพฤติ และในความเป็นไปของตน พึงระวังความเสื่อมเสียอันหากจะมีขึ้น อย่างนี้เรียกว่า *ผู้ไม่ประมาท*

พึงเป็นผู้ซื่อตรง ในท่านผู้ที่ตนภักดี และในผู้ที่ตนคบด้วย ในการงานอันเกี่ยวกับผู้อื่น อย่างนี้เรียกว่า *ผู้มีสัตย์*

พึงเป็นผู้สนใจในการเรียน มุ่งจะรู้สิ่งที่ยังไม่รู้ จะเข้าใจสิ่งที่รู้บ้างแล้วให้ปรุโปร่ง อย่างนี้เรียกว่า *ผู้ใคร่ศึกษา*

พึงเป็นผู้หมั่นสังเกต เทียบเคียง ใช้ความคิดถึงการหรือสิ่งอันตนได้พบเห็นหรือได้เรียนมา เพื่อเกิดปัญญา อย่างนี้เรียกว่า *ผู้ใช้ปัญญา*

พึงเป็นผู้ปรารถนาดีในผู้อื่น อย่าเป็นผู้ผูกพยาบาท อย่างนี้เรียกว่า *ผู้มีเมตตา*

พึงเป็นผู้เอาใจช่วยเขา ในเมื่อเขาได้ทุกข์ตกยาก หรือถึงความวิบัติ อย่าแส่หาความลำบากทับถมเขา อย่างนี้เรียกว่า *ผู้มีกรุณา*

พึงเป็นผู้พลอยยินดีด้วยเขา ในเมื่อเขาได้สุขหรือถึงความเจริญ อย่าริษยาเขา อย่างนี้เรียกว่า *ผู้มีมุทิตา*

พึงทำใจเป็นกลาง ในเมื่อสมบัติและวิบัติของคนสองฝ่ายผู้ควรได้รับมุทิตาเสมอกันแย้งกันอยู่ อย่างนี้เรียกว่า *ผู้ตั้งอยู่ในอุเบกขา*

พึงเป็นผู้มีใจเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัวโดยส่วนเดียว ไม่ตระหนี่เหนียวแน่น อย่างนี้เรียกว่า *ผู้ถึงพร้อมด้วยการสละให้*

พึงเป็นผู้มีแก่ใจทำอุปการแก่เขาก่อนเมื่อถึงคราว อย่างนี้ที่อย่างสูงเรียกว่า *เป็นบุพพการี* คือเจ้าบุญนายคุณของเขา ที่อย่างเพลาเรียกว่า *ผู้เกื้อกูล*

พึงเป็นผู้รู้อุปการอันท่านทำแล้วแก่ตน อย่างนี้เรียกว่า *ผู้กตัญญู* และพึงเป็นผู้ตอบแทนอุปการแก่ท่านเมื่อถึงคราว อย่างนี้เรียกว่า *ผู้กตเวที*

พึงนับถือท่านผู้ใหญ่ในสกุล ครูอาจารย์ ท่านผู้ปกครองของตน ท่านผู้อำนวยการพระศาสนาที่ตนนับถือ อย่างนี้เรียกว่า *ผู้รู้จักเคารพ*

พึงเป็น *ผู้เที่ยงธรรม* ในบุคคลผู้ควรได้รับความเสมอภาคกัน ไม่ลำเอียงเพราะรัก เพราะชัง เพราะกลัว เพราะเขลา

พึงเป็นผู้มุ่งธรรมเป็นใหญ่ ไม่พึงแสวงหาลาภ ยศ สรรเสริญ สุข โดยอาการไม่เป็นธรรม อย่างนี้เรียกว่า *ผู้ใคร่ธรรม*

พึงเป็นผู้เชื่อตามพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนว่า สิ่งทั้งปวงเป็นเหตุและผลเกิดเนื่องกันมา อย่าเชื่องมงาย อย่างนี้เรียกว่า *ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา*

พึงเชื่อกรรมคือการที่ทำ ว่าอาจอำนวยผลให้ผู้ทำ ไม่ถือร่อนๆ ว่า ทำชั่ว จับไม่ได้ ไม่ถูกลงโทษ ทำดี ไม่มีผู้รู้ไม่ได้รับยกย่อง หาเป็นอันทำไม่ ไม่เสี่ยงเคราะห์ดีเคราะห์ร้าย ไม่ถือมงคลตื่นข่าวอันไร้จากเหตุ ไม่ถือนอกคอกว่าบาปบุญไม่มี มารดาบิดาไม่มี เป็นแต่สมมติทั้งนั้น เชื่อ

กรรม เชื่อเหตุ ยอมรับสมมติ อย่างนี้เรียกว่า *มีสัมมาทิฏฐิ* คือความเห็นชอบ

พึงเป็นผู้มุ่งความผ่องแผ้วแห่งใจ เมื่ออารมณ์เศร้าหมองที่เรียกว่ากิเลสเกิดขึ้น พึงข่มไว้จนระงับเสียได้ อย่างนี้เรียกว่า *ผู้ใคร่ความบริสุทธิ์*

พึงเป็น *ผู้มุ่งความสงบใจ* อันเป็นผลอย่างสุขุม พึงระวังระงับเหตุอันจะยังใจให้ป่วนปั่นเสีย

พุทธมามกะผู้มีศีลธรรมอย่างนี้ ชื่อว่าสักการบูชาพระศาสดา ด้วยปฏิบัติอันเป็นบูชาอย่างยิ่ง เป็นผู้นับถือพระองค์อย่างสมควรแท้ จักถึงความเจริญสถาพรในพระพุทธศาสนา.

อุปาสกปฏิบัติ

คฤหัสถชนผู้มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย เพราะได้ฟังธรรมเทศนา แต่ที่จำเพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า หรือเพราะได้ฟังแต่พุทธสาวกและพุทธศาสนิกบัณฑิตอื่นๆ แล้วถึงพระรัตนตรัย คือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก ชายชื่อว่าอุบาสก หญิงชื่อว่าอุบาสิกา แปลว่าผู้เข้านั่งใกล้ซึ่งพระรัตนตรัยด้วยใจของตน

วิธีเครื่องแสดงตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา ซึ่งมาในบาลีที่สุดแห่งพระสูตรต่างๆ โดยมากว่า **เอสาหํ ภนฺเต ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ อุปาสกํ** (หญิงว่า **อุปาสิกํ** แทน **อุปาสกํ) มํ ภควา ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตํ** แปลความว่า *"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์นี้ถึงพระผู้มีพระภาค กับทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ เป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงทรงไว้ซึ่งข้าพระองค์ ว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกา*

ถึงซึ่งสรณะเข้าไปใกล้ตลอดชีวิต ในกาลมีวันนี้เป็นต้นไป" วาจานี้เป็นคำสำหรับกล่าวถึงสรณะในที่จำเพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้ว ควรจะกล่าววาจาแสดงตนเป็นอุบาสก อุบาสิกา ถึงสรณะในที่จำเพาะหน้าแห่งภิกษุสงฆ์ ดังนี้ว่า **เอสาหํ ภนฺเต สุจิรปรินิพฺพุตมฺปิ ตํ ภควนฺตํ สรณํ คจฺฉามิ ธมฺมญฺจ ภิกฺขุสงฺฆญฺจ อุปาสกํ** (หญิงว่า **อุปาสิกํ** แทน **อุปาสกํ**) **มํ สงฺโฆ ธาเรตุ อชฺชตคฺเค ปาณุเปตํ สรณงฺคตํ** แปลความว่า *"ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้านี้ถึงซึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้านั้น แม้ปรินิพพานแล้วนานดี กับทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ว่าเป็นสรณะที่พึ่งที่ระลึก ขอสงฆ์จงทรงจำไว้ ซึ่งข้าพเจ้าว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกา ถึงซึ่งสรณะเข้าไปใกล้ตลอดชีวิต ในกาลมีวันนี้เป็นต้นไป"*

ในอรรถกถา แสดงอาการถึงสรณะ ๔ อย่าง คือ ความมอบให้ซึ่งตน ๑ ความเป็นผู้มีพระรัตนตรัยนั้นเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ๑ เข้าไปถึงซึ่งความเป็นศิษย์ ๑ ความนอบน้อม ๑

ความสละซึ่งตนแก่พระรัตนตรัย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ด้วยคำอย่างนี้ว่า *"ข้าพเจ้ามอบให้ซึ่งตนแก่พระพุทธ-เจ้า แก่พระธรรม แก่พระสงฆ์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป"* ชื่อ

ว่าความมอบให้ซึ่งตน

ความเป็นผู้มีพระรัตนตรัยนั้นเป็นที่ไปในเบื้องหน้า ด้วยคำอย่างนี้ว่า *"ท่านทั้งหลายจงทรงไว้ว่า ข้าพเจ้ามีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่ไปในเบื้องหน้าตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป"* ชื่อว่าความเป็นผู้มีพระรัตนตรัยนั้นเป็นที่ไปในเบื้องหน้า

เข้าไปถึงซึ่งความเป็นศิษย์ ด้วยคำอย่างนี้ว่า *"ท่านทั้งหลายจงทรงไว้ซึ่งข้าพเจ้าว่าเป็นอันเตวาสิกของพระพุทธเจ้า ของพระธรรม ของพระสงฆ์ ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป"* ชื่อว่าเข้าไปถึงซึ่งความเป็นศิษย์

ความทำซึ่งความตกต่ำเป็นอย่างยิ่งในพระรัตนตรัย มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ด้วยคำอย่างนี้ว่า *"ท่านทั้งหลายจงทรงไว้ซึ่งข้าพเจ้าว่า ทำอยู่ซึ่งการกราบไหว้ การลุกรับอัญชลีกรรมและสามีจิกรรมแก่วัตถุทั้งสาม มีพระพุทธเจ้าเป็นต้น ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป"* ชื่อว่าความนอบน้อม

สรณะที่บุคคลทำอาการ ๔ อย่างนี้ อย่างใดอย่างหนึ่ง ถือเอาแล้ว ชื่อว่าถือเอาแล้วดี

วิธีเครื่องถึงสรณะที่กล่าวมานี้ ก็เป็นสักว่าเครื่องแสดงความเลื่อมใสให้ผู้อื่นรู้แห่งผู้ที่เลื่อมใสแล้วเท่านั้น เพราะว่าถ้าใจเลื่อมใสถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ในความปฏิบัติออกจากทุกข์จริงแล้ว แม้ถึงจะไม่กล่าววาจา

ประกาศตนให้ผู้อื่นทราบ ก็คงเป็นอันถึงสรณะอยู่นั่นเอง ความถึงสรณะนี้มิใช่จะสำเร็จด้วยสักว่าวาจา ย่อมสำเร็จด้วยใจ เหตุนี้ บุคคลที่ไม่มีศรัทธาเลื่อมใสในพระรัตนตรัย ไม่ปฏิบัติตามโอวาทคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า จะเป็นอุบาสกอุบาสิกาไม่ได้เลย

ความถึงสรณะนี้ จะแตกจะทำลายก็เพราะนับถือสิ่งอื่นว่าประเสริฐกว่าพระรัตนตรัย จะสมบูรณ์ก็ด้วยเห็นว่าพระรัตนตรัยประเสริฐกว่าสิ่งอื่น เหตุนั้น ในอรรถกถาจึงกล่าวว่า "พระญาติของพระผู้มีพระภาคเจ้าถวายบังคมพระองค์ด้วยคิดว่าเป็นญาติของตนก็ดี ผู้ใดผู้หนึ่งไหว้พระองค์เพราะความกลัวว่าพระองค์มีอานุภาพใหญ่เป็นที่บูชาของพระเจ้าแผ่นดิน เมื่อตนไม่ไหว้ก็จะพึงทำความฉิบหายให้ก็ดี ผู้ใดผู้หนึ่งระลึกถึงศิลปศาสตร์อันตนเคยเรียนแล้วในสำนักพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อครั้งพระองค์ยังเป็นพระโพธิสัตว์ หรือได้ฟังคำสอนในกาลเมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว เป็นต้นว่า ให้บัณฑิตอยู่ครองเรือน แบ่งโภคะไว้เป็น ๔ ส่วน บริโภคด้วยส่วนอัน ๑ ประกอบการงานด้วยส่วนทั้งหลาย ๒ เก็บส่วนที่ ๔ ไว้ เพื่อจะได้มีเวลาอันตรายแล้ว ไหว้พระองค์ด้วยคิดว่าเป็นอาจารย์ก็ดี ไม่เป็นอันถึงสรณะ ผู้ใดไหว้พระองค์ด้วยคิดว่าพระองค์เป็นผู้ควรซึ่งทักขิณาอันเลิศในโลก ผู้นั้นแลชื่อว่าเป็นอันถึงสรณะ

เมื่ออุบาสกอุบาสิกามีสรณะอันถือเอาแล้วอย่างนี้ ไหว้ญาติของตนแม้บวชในติตถิยปริพพาชก ด้วยคิดว่าเป็นญาติของตน สรณคมน์ก็ไม่แตก ไม่ต้องกล่าวถึงผู้ไหว้ญาติที่ไม่ได้บวช ถึงไหว้พระเจ้าแผ่นดินด้วยความกลัวก็เหมือนอย่างนั้น สรณคมน์ไม่แตก เพราะว่าพระเจ้าแผ่นดินนั้นเป็นผู้อันชาวแว่นแคว้นบูชาแล้ว เมื่อใครไม่ไหว้ก็พึงทำความพินาศให้ ถึงไหว้ติตถิยะผู้ให้ศึกษาศิลปศาสตร์อันใดอันหนึ่งด้วยคิดว่าเป็นอาจารย์ของตนก็อย่างนั้น สรณคมน์ไม่แตก”

อาศัยคำในอรรถกถากล่าวอย่างนี้ ห้ามความเห็นของคนบางพวกที่ถือว่าไหว้พระเจ้าแผ่นดินและญาติที่เป็นคฤหัสถ์ไม่ได้ ถ้าไหว้ดังนั้นสรณคมน์แตก ความเห็นของคนจำพวกนั้น อนุมานดูเห็นจะเป็นเพราะได้เห็นภิกษุสาม-เณรไม่ไหว้คฤหัสถ์ตามพุทธบัญญัติห้าม ก็ถือมั่นไปอย่างนั้น การไหว้พระเจ้าแผ่นดินผู้ปกครองประชาชนให้อยู่เป็นสุขสำราญ ปราศจากอันตราย ไม่มีโทษแก่คฤหัสถ์ผู้ถึงสรณะ ข้อนี้ก็ได้มีปรากฏมาในอรรถกถาว่า ฉัตตปาณีอุบาสกผู้เป็นพระอนาคามี เมื่อมายังที่เฝ้าก็ได้ถวายบังคมพระเจ้าปัสเสนทิโกศล ดังนี้ ต่อเมื่อผู้ใดไหว้ด้วยความนับถือว่าประเสริฐกว่าพระรัตนตรัย สรณคมน์จึงเป็นอันแตก ผู้ที่ไหว้รูปเคารพในศาสนาอื่น มีไม้กางเขนเป็นต้น

ด้วยถือว่าเป็นที่ระลึกที่พึ่งของตน สรณคมน์แตกแท้

ชายหญิงผู้ปฏิญญาตนว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกา ตั้งอยู่ในสรณะแล้ว ต้องสังวรในศีล ๕ ประการเป็นนิตย์เสมอไป ไม่มีวันเว้น ศีล ๕ ประการนั้น คือ เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักทรัพย์ ๑ เว้นจากความประพฤติผิดในกาม ๑ เว้นจากกล่าวคำเท็จล่อลวงผู้อื่น ๑ เว้นจากดื่มน้ำเมาคือสุรา-เมรัย ๑ ความงดเว้นจากเวร ๕ ประการนี้ เรียกว่า นิตย-ศีล เพราะเป็นศีลอันอุบาสกอุบาสิกาจะพึงรักษาเป็นนิตย์ไม่มีเวลาว่าง

ยังศีลอีก ๘ ประการ คือ เว้นจากฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักทรัพย์ ๑ เว้นจากกรรมไม่ใช่พรหมจรรย์ ๑ เว้นจากกล่าวเท็จ ๑ เว้นจากดื่มสุราเมรัย ๑ เว้นจากกินอาหารในเวลาวิกาล คือตั้งแต่อาทิตย์เที่ยงแล้วไปจนถึงเวลาอรุณขึ้นมาใหม่ ๑ เว้นจากฟ้อนรำขับร้องและประโคมเครื่องประโคมด้วยตนเองและดูการเล่นเช่นนั้น และตกแต่งประดับกายด้วยดอกไม้ของหอม เครื่องย้อมทากายให้มีผิวงามและเครื่องประดับ ๑ เว้นจากนั่งนอนบนเตียงตั่งมีเท้าสูงกว่าประมาณและเบาะฟูกภายในมีนุ่นสำลีและเครื่องลาดวิจิตรด้วยทองเงิน ๑ เรียกว่าอุโบสถศีล เป็นศีลวิเศษอันอุบาสกอุบาสิกาจะพึงเข้าพักอยู่ในกาลเป็นครั้งเป็นคราว คือ วันที่ ๑๔ ค่ำ หรือวันที่ ๑๕ ค่ำ และวันที่ ๘

ค่ำ เพื่อประโยชน์แก่ความสงัดกายและจิตเป็นครั้งเป็นคราว

อนึ่ง กุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ที่เรียกว่าอาคาริยวินัย ข้อปฏิบัติเครื่องฝึกกายวาจาใจของคฤหัสถ์ ก็เป็นข้อปฏิบัติของอุบาสกอุบาสิกาด้วย กุศลกรรมบถนั้นจัดตามทวารเป็น ๓ คือ กายกรรม ๑ วจีกรรม ๑ มโนกรรม ๑

กายกรรม ๓ อย่าง คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ ๑ เว้นจากลักทรัพย์ ๑ เว้นจากความประพฤติผิดในกาม ๑

วจีกรรม ๔ คือ เว้นจากกล่าวคำเท็จ กล่าวแต่คำที่แท้จริง ๑ เว้นจากกล่าวคำส่อเสียดยุยงผู้อื่นให้แตกร้าวกัน กล่าวแต่คำที่จะชักนำผู้อื่นให้พร้อมเพรียงกัน ๑ เว้นจากกล่าวคำหยาบ กล่าวแต่คำที่ไพเราะ ๑ เว้นจากกล่าวคำเพ้อเจ้อ กล่าวแต่คำที่เป็นประโยชน์ ๑

มโนกรรม ๓ คือไม่เพ่งคิดอยากได้ของผู้อื่นด้วยจิตโลภจะเอาเปล่า ไม่คิดที่จะแลกเปลี่ยนซื้อหา ๑ ไม่พยาบาทคิดผูกเวรแช่งสัตว์ที่ตนเคืองแค้นให้ฉิบหายล้มตาย มีจิตเมตตากรุณาคิดจะให้หมู่สัตว์ที่เป็นเพื่อนเกิดแก่เจ็บตายด้วยกันพ้นจากทุกข์เป็นสุขทั่วหน้า ๑ มีความเห็นอันชอบถูกตามคลองธรรมที่แท้จริง เป็นต้นว่า เห็นว่าทานที่บุคคลบริจาคแล้ว ศีลที่บุคคลรักษาดีแล้ว ภาวนาที่บุคคลหมั่นอบรมดีแล้ว มีผลอานิสงส์ และเห็นความว่าปฏิบัติบำรุงบิดามารดาเป็นความดีความชอบ ๑

ข้อปฏิบัติ ๑๐ ประการนี้ชื่อว่า กุศลกรรมบถ เพราะเป็นทางที่จะให้ผู้ปฏิบัติดำเนินถึงสุขในปัจจุบันและภายหน้า

อนึ่ง อุบาสกอุบาสิกาผู้ถึงสรณะแล้ว ต้องเว้นจากความเลี้ยงชีวิตผิด คือคดโกงล่อลวงลักฉ้อเบียดเบียนบีบคั้นผู้อื่นเลี้ยงชีวิต และขายของไม่ชอบธรรม เลี้ยงชีวิตด้วยทรัพย์ที่ตนแสวงหามาได้โดยชอบธรรมสุจริต เป็นต้นว่าทำนาทำสวน และการค้าขายที่ชอบธรรม ความค้าขายของไม่ชอบธรรมนั้นมาในบาลี ๕ ประการ คือ ขายเครื่องประหาร ๑ ขายมนุษย์ ๑ เลี้ยงสัตว์ฆ่าเอาเนื้อขาย ๑ ขายน้ำเมา ๑ ขายยาพิษ ๑ ขายเครื่องประหารนั้นท่านห้ามเพราะเป็นเหตุเบียดเบียนสัตว์อื่นให้ลำบากล้มตาย ขายมนุษย์นั้น ท่านห้ามเพราะมนุษย์เป็นสัตว์มีชาติเสมอกัน ไม่ควรจะทำให้เป็นทาส การเลี้ยงสัตว์ฆ่าเอาเนื้อขายนั้น ท่านห้ามเพราะเป็นเหตุปราศจากเมตตากรุณา ขายน้ำเมานั้น ท่านห้ามเพราะเป็นเหตุที่จะทำผู้ดื่มให้เสียสติแล้วประมาททำความชั่วต่างๆ ขายยาพิษนั้น ท่านห้ามเพราะเป็นเครื่องทำลายชีวิตของสัตว์ อุบายเครื่องเลี้ยงชีวิตอันใดสำเร็จเพราะล่อลวงเบียดเบียนผู้อื่น แม้ไม่มาในบาลี ถึงกระนั้นก็ไม่ควรประกอบสิ้น

สรณคมน์ ศีล และความเลี้ยงชีวิตชอบธรรมนี้ชื่อว่าเป็นสมบัติของอุบาสก อนึ่ง ธรรม ๕ ประการ คือ

ศรัทธา ๑ ศีล ๑ ไม่ถือมงคลตื่นข่าว คือเชื่อต่อกรรมไม่เชื่อมงคล ๑ ไม่แสวงหาทักขิเณยยบุคคลในภายนอกพุทธ-ศาสนานี้ ๑ บำเพ็ญทักขิณาแต่ในพุทธศาสนานี้ ๑ ก็ชื่อว่าเป็นสมบัติของอุบาสกด้วย อุบาสกอุบาสิกาที่บริบูรณ์ด้วยสมบัติดังกล่าวมานี้ ควรจัดว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกาผู้เข้านั่งใกล้พระรัตนตรัยด้วยใจแท้

ความวิบัติแห่งสรณคมน์ ศีล และความเลี้ยงชีวิตชื่อว่าเป็นวิบัติของอุบาสก อนึ่ง โทษ ๕ ประการ คือไม่มีศรัทธา ๑ ไม่มีศีล ๑ ถือมงคลตื่นข่าว คือเชื่อมงคลไม่เชื่อกรรม ๑ แสวงหาทักขิเณยยบุคคลในภายนอกพุทธ-ศาสนานี้ ๑ บำเพ็ญทักขิณาในภายนอกพุทธศาสนานั้น ๑ ก็ชื่อว่าเป็นวิบัติของอุบาสกด้วย

อนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สงฆ์สวดประกาศไม่ให้คบอุบาสกอุบาสิกาผู้ประกอบด้วยโทษ ๘ ประการ เรียกว่า วิธีคว่ำบาตร โทษ ๘ ประการนั้น คือ อุบาสกอุบาสิกาพูดกล่าวโทษพระพุทธเจ้า ๑ พูดกล่าวโทษพระธรรม ๑ พูดกล่าวโทษพระสงฆ์ ๑ ขวนขวายเพื่อจะไม่ให้ภิกษุทั้งหลายมีลาภ หรือเพื่อให้เสื่อมจากลาภ ๑ ขวน-ขวายเพื่อสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์คือความฉิบหายของภิกษุทั้งหลาย ๑ ขวนขวายเพื่อให้ภิกษุทั้งหลายอยู่ไม่ได้ ๑ พูดด่าว่าเสียดสีภิกษุทั้งหลาย ๑ ยุภิกษุทั้งหลายให้แตกกัน ๑

อุบาสก อุบาสิกาผู้ประกอบด้วยโทษ ๘ ประการนี้ ถ้าสงฆ์ปรารถนา ก็สวดคว่ำบาตรได้ ตั้งแต่สวดคว่ำบาตรแล้วไป อุบาสกอุบาสิกาผู้นั้น อันภิกษุองค์ใดองค์หนึ่งไม่ควรคบ ด้วยเข้าไปยังตระกูลของเขา รับปัจจัย ๔ หรืออามิสอื่นๆ หรือให้พัสดุสิ่งของของตนแก่เขา แม้เขาจะเป็นญาติหรือเป็นคนปวารณา ก็ไม่ควรออกปากขอ หรือเขาจะให้เองก็ไม่ควรรับ ต่อเมื่อใดอุบาสกอุบาสิกาผู้ที่ถูกคว่ำบาตรนั้น ประพฤติดีประพฤติชอบ เว้นจากโทษ ๘ ประการนั้นแล้ว ปฏิญญาตนยอมรับสารภาพเพราะโทษที่กระทำผิด แล้วขอขมาสงฆ์ให้อดโทษ ตั้งสำรวมระวังต่อไป สงฆ์สวดประกาศยกโทษให้ เรียกว่าวิธีหงายบาตร เมื่อนั้น อุบาสกอุบาสิกานั้น อันภิกษุทั้งหลายควรจะคบได้อย่างเก่า แม้โทษ ๘ ประการนี้ ก็ชื่อว่าเป็นวิบัติของอุบาสกด้วย อุบาสกอุบาสิกาที่พร้อมด้วยวิบัติเช่นนี้ ไม่ควรจะกล่าวว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกาเลย

ชายหญิงผู้ปฏิญญาตนว่าเป็นอุบาสกอุบาสิกา ควรจะศึกษาให้รู้ให้เข้าใจข้อปฏิบัติของอุบาสกที่กล่าวมานี้แล้ว ประพฤติให้บริบูรณ์เสมอทุกเมื่อไป ไม่ว่าที่ลับที่แจ้ง เมื่อเป็นเช่นนี้ ความประพฤติของตนจะได้สมกับปฏิญญา และจะได้เป็นแบบอย่างแก่ประชุมชนในภายหลังสืบๆ ไปด้วย

อุบาสกอุบาสิกาผู้บริบูรณ์ด้วยศีลอันเป็นเครื่อง

สกัดกั้นความประพฤติชั่วทางกายวาจาซึ่งเป็นเครื่องเบียดเบียนผู้อื่น และนำทุกข์มาแก่ตนดังนี้แล้ว ควรเจริญสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา เพื่อจะห้ามปรามกิเลสบาปธรรมเครื่องเศร้าหมองจิต อันเป็นเหตุให้ประพฤติทุจริตด้วยกายวาจาใจ ทำตนและผู้อื่นให้ได้ความเร่าร้อน ความที่จิตสงบระงับ อันบุคคลควรจะทำให้เกิดมี ชื่อว่าสมถภาวนา ปัญญาอันเห็นแจ้งในกองสังขารนามรูปโดยลักษณะ คือความเป็นส่วนๆ ของสังขาร และลักษณะที่มีเสมอไปแก่สังขารทั้งปวง คือไม่เที่ยงเป็นทุกข์ไม่ใช่ตน ที่บุคคลควรจะให้เกิดให้มี ชื่อวิปัสสนาภาวนา สาธุชนผู้เจริญสมถภาวนา พึงทำในใจในสถานทั้ง ๕ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนให้หญิงชายคฤหัสถ์บรรพชิตหมั่นพิจารณาเนืองๆ ทุกวันๆ ในสถานทั้ง ๕ นั้น

สถานที่ต้นให้พิจารณาว่า *"เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้"*

สถานที่ ๒ ให้พิจารณาว่า *"เรามีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้"*

สถานที่ ๓ ให้พิจารณาว่า *"เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้"*

สถานที่ ๔ ให้พิจารณาว่า *"เราจะต้องพลัดพรากจากบุคคล และสิ่งของที่รักที่ชอบใจ"*

สถานที่ ๕ ให้พิจารณาว่า *"เรามีกรรมเป็นของตน ทำดีก็จักได้ดี ทำชั่ว ก็จักได้ชั่ว"*

ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ก็รู้จักอยู่ด้วยกันทุกคน ไม่ต้องกล่าวยืดยาว และไม่ต้องสงสัยด้วยกันทุกคนว่าจะไม่มีมาถึงตน และรู้อยู่ด้วยกันทุกคน ว่าเมื่อมาถึงแล้วใครๆ จะหลบหลีกให้พ้นไม่ได้เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ ดูเหมือนว่าความพิจารณาสถานทั้ง ๓ นี้ไม่น่าอัศจรรย์อะไรเลย ถึงกระนั้น ความพิจารณาสถานทั้ง ๓ นี้ มีคุณที่ควรจะเห็นได้เป็นอันมาก เพราะถึงจะทราบว่า ความแก่ ความเจ็บ ความตายนี้ มีเป็นธรรมดาทุกผู้ทุกคนก็จริงอยู่ แต่ความประมาทมัวเมาว่า *"เดี๋ยวนี้เรายังเป็นหนุ่มเป็นสาวอยู่ ยังไม่แก่ จะแก่ต่อเมื่ออายุล่วงไปมากแล้ว เดี๋ยวนี้เรายังไม่เป็นผู้มักเจ็บไข้ จะเป็นผู้มักเจ็บไข้ก็ต่อเมื่อแก่ เดี๋ยวนี้เรายังห่างต่อความตาย จะตายก็ต่อเมื่อแก่แล้ว"* ยังเป็นไปมากในสันดานของผู้ที่ไม่ได้พิจารณาสถานทั้ง ๓ นี้ เมื่อความมัวเมาประมาทเป็นไปมากแล้ว ก็พาให้ผู้นั้นลืมสติเกิดกำเริบในใจ ประพฤติทุจริตด้วยกายวาจาจิต แสวงหากามารมณ์บำรุงตนให้เป็นสุขโดยทางผิดไม่ชอบธรรม เมื่อเป็นเช่นนี้ ความที่หวังว่าประกอบการอย่างนี้จะได้ความสุขสบายกายสบายใจก็กลับเป็นได้ทุกข์ไป เพราะความชั่วที่ประกอบ อาศัยความมัวเมาเป็นมูลรากเดิมนั้น

เมื่อเราพิจารณาในสถานทั้งสามนั้นอยู่เนือง ๆ เตือนใจให้เห็นว่า *"วัยคือความเป็นหนุ่มสาวนี้ไม่ยั่งยืนถาวร เปรียบเหมือนด้วยดอกไม้ที่แย้มและบาน ไม่ช้านานก็จะเหี่ยวแห้งร่วงโรยไปฉะนั้น ส่วนความเป็นผู้มักเจ็บไข้เล่า มิใช่จะมีแก่คนแก่จำพวกเดียว ย่อมมีทั่วไปแก่เด็กหนุ่มสาวผู้ใหญ่ไม่เลือกหน้า ส่วนความตายเล่า ก็ไม่มีจำเพาะต่อเมื่อแก่แล้ว ตายแต่กำลังยังเป็นเด็กและหนุ่มสาวอยู่ก็มีถมไป ชีวิตนี้ไม่มั่นคงถาวร เมื่ออันตรายภายในภายนอกมีมากก็พลันที่จะดับได้ในทันใดนั้น"* เมื่อมาคำนึงถึงความแก่ความเจ็บความตายอยู่อย่างนี้ ความเมาในวัยอันงาม เมาว่าไม่มีโรค และเมาในชีวิต ก็จะเสื่อมสูญ หรือน้อยเบาบางลงจากสันดาน

อนึ่ง ก็รู้อยู่ด้วยกันทุกคนว่า เวลาตายจะเอาอะไรไปด้วยแม้สักสิ่งหนึ่งก็ไม่ได้ ถึงกระนั้นความมัวเมาประมาทว่าจะได้อยู่ครอบครองไปนาน อาศัยความเมาในชีวิตเป็นเหตุยังเป็นไปมากในสันดานของผู้ที่ไม่ได้พิจารณา เมื่อความเมาดังนี้มีแล้ว ก็ชักนำให้ผู้นั้นประพฤติความชั่วเพราะบุคคลที่รักหรือของที่รักเป็นเหตุแล้ว ได้รับผลของความชั่วที่ตนประพฤตินั้น เมื่อมาพิจารณาถึงความที่จะต้องละเว้นจากบุคคลและของที่รักที่ชอบใจอยู่เนือง ๆ เตือนใจให้เห็นว่าสมบัติที่มีวิญญาณและหาวิญญาณมิได้ทั้ง

ปวงนี้ เวลาสมบูรณ์ก็ยังมีอยู่ ครั้นวิบัติมีมาแล้วก็พลันที่จะอันตรธาน ของเหล่านั้นจะฉิบหายไปก่อนตนแต่ก่อนเวลาตายบ้าง ตนจะต้องละทิ้งในเวลาตายบ้าง เมื่อมาคำนึงนึกอยู่อย่างนี้ ความมัวเมากำหนัดในของรักก็จะเสื่อมสูญหรือน้อยเบาบางไปจากสันดาน ผู้นั้นย่อมไม่ประกอบกรรมชั่วเพราะเหตุของรักนั้น

อนึ่ง ที่ให้พิจารณาในสถาน ๕ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วนั้น ให้รู้ว่ามิใช่จะได้ดีหรือได้ชั่วแต่จำเพาะในชาติหน้าอย่างเดียว ถึงในปัจจุบันทำดีก็ได้ดีทำชั่วก็ได้ชั่ว เมื่อมาหมั่นคำนึงนึกอยู่เนืองๆ ดังนี้ก็จะละเว้นความประพฤติชั่วเสียได้ ประพฤติแต่ความดีความชอบ และไม่เชื่อลัทธิอื่นๆ ที่ถือว่า เหตุอื่นนอกจากกรรมจะให้สุขทุกข์ได้ มีถือว่า ถ้าทำการมงคลในวันดีฤกษ์ดีเป็นเหตุที่จะให้เกิดสวัสดิมงคลเจริญสุขทุกเมื่อและถือว่าพระอังคารพระราหูและพระเสาร์เข้าเสวยอายุประทุษร้ายให้เกิดทุกข์ภัยไข้เจ็บต่างๆ เป็นต้น ความถือวิปริตดังนี้ เป็นเครื่องเศร้าหมองของอุบาสกอุบาสิกาผู้ถึงสรณะแล้ว นับเข้าในองค์ที่เป็นโทษว่า *"ถือมงคลตื่นข่าวคือเชื่อมงคลไม่เชื่อกรรม"* ความพิจารณาในสถานทั้ง ๕ มีอานิสงส์อย่างนี้

เมื่อสาธุชนกำหนดพิจารณาสถานทั้ง ๕ หรือสถานทั้ง ๓ ข้างต้นนี้อยู่เนืองๆ ยังไม่เกิดปัญญาเห็นประจักษ์แจ้งตามความเป็นเองของร่างกายจิตใจจนถึงละสมมติได้ เป็นแต่ได้ความสงบรำงับแห่งจิตและข่มความเมาเสียได้เท่านั้นเพียงใด ภาวนานี้ก็ยังจัดว่าเป็นสมถภาวนาอยู่เพียงนั้น ต่อเมื่อใดมาปรารภความแก่ความเจ็บความตายที่เกิดมีเป็นธรรมดาของกายใจเป็นอารมณ์ เกิดปัญญาเห็นว่ากายใจนี้ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ คือผู้ที่หลงในสมมติว่าเป็นตัวตนอดทนได้ด้วยยาก เพราะเห็นร่างกายกับทั้งใจนี้แปรปรวนไปเพราะความแก่ และต้องทนทุกข์ยากเพราะความเจ็บไข้น้อยใหญ่เป็นนิตย์ เมื่อพิจารณายิ่งขึ้นไปว่าร่างกายกับทั้งใจเป็นอยู่อย่างนี้เพราะอะไร ก็จะเห็นว่าเพราะเป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวตน จึงไม่ได้สมความปรารถนา ความแก่ความเจ็บความตายนี้ไม่มีใครปรารถนารักใคร่เลย ประสงค์แต่จะให้เป็นหนุ่มสาว อยู่เป็นสุขกายสุขใจ ไม่อยากตายเลยทุกเมื่อ ก็ไม่ได้สมความปรารถนา เมื่ออนัตตาปรากฏอย่างนี้แล้ว ก็จะเห็นเป็นแต่ส่วนๆ คือเป็นแต่ร่างกายกับจิตใจ หรือเห็นเป็นแต่รูปกายส่วน ๑ สุข ทุกข์ อุเบกขาเฉยๆ ไม่ทุกข์ไม่สุขส่วน ๑ ความจำส่วน ๑ ความคิดที่ดีชั่วหรือไม่ดีไม่ชั่วส่วน ๑ ใจที่รู้อารมณ์ส่วน ๑ เท่านั้น ส่วนเหล่านี้ไม่ใช่ของเรา ไม่เป็นเรา ไม่เป็นตัวตนของเรา

ถอนความถือมั่นด้วยตัณหามานะทิฏฐิเสียจากสันดาน เห็นว่าไม่มีใครแก่ ไม่มีใครเจ็บ ไม่มีใครตาย ส่วนทั้ง ๕ นี้เกิดขึ้นแล้วแปรปรวนไป ใครมาหลงในสมมติถือมั่นว่าเป็นตัวตน ก็อดทนได้ยากและแตกดับไปเอง จนถึงเพิกเฉยได้ในกายใจ ไม่ยินดียินร้ายในสมัยนั้น ภาวนานี้จัดเป็นวิปัสสนาภาวนา วิปัสสนาภาวนานี้ เมื่อสาธุชนมาเจริญให้แก่กล้าแล้ว ถ้าอุปนิสัยมีอยู่ก็อาจให้ผู้นั้นได้บรรลุมรรคผลในชาตินี้ แม้จะไม่สามารถให้มรรคผลเกิดได้ทันตาเห็นก็ยังมีอานิสงส์คือขัดเกลากิเลสบาปธรรมเครื่องเศร้าหมองจิตให้น้อยเบาบางลงจากสันดาน และให้สาธุชนผู้เจริญกล้าหาญปราศจากความสะดุ้งหวาดหวั่นครั่นคร้ามแต่ทุกข์ภัยทั้งปวง มีแก่เจ็บตายเป็นต้น มีอัธยาศัยน้อมไปในกุศล ละอายแต่ความประพฤติชั่วด้วยกายวาจาใจอันจะให้ทุกข์เป็นวิบาก ความอบรมทำให้มากในวิปัสสนา มีอานิสงส์เป็นอเนกอย่างนี้ ฯลฯ

อนึ่ง ความขัดเกลากิเลสให้เบาบางจากสันดานนั้น สาธุชนไม่ควรจะเพิกเฉยเสียว่า แม้ถึงสงบระงับได้แล้วก็คงเกิดขึ้นได้อีก ควรจะทำโดยส่วนเดียว เพราะว่ากิเลสบาปธรรมนั้น เมื่อเกิดขึ้นครอบงำจิตแรงกล้านักแล้ว ก็ชักนำให้ผู้นั้นประพฤติทุจริตบาปอกุศล ทำลายตนเอง และเบียดเบียนผู้อื่นให้ย่อยยับ เป็นต้นว่าโลภ ความอยากได้

เมื่อเกิดแรงกล้าขึ้นในสันดานผู้ใดแล้ว ก็ให้ผู้นั้นแสวงหากามารมณ์ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส อันเป็นที่รักใคร่ชอบใจ และสมบัติมีวิญญาณและหาวิญญาณมิได้ โดยไม่ชอบ ลักฉ้อแย่งชิงข่มเหงเบียดเบียนผู้อื่นมาบำเรอตนให้เป็นสุข โทสะคือความที่จิตคิดประทุษร้ายเมื่อเกิดแรงกล้าขึ้นในสันดานผู้ใดแล้ว ก็ให้ผู้นั้นคิดผูกเวร หมายมั่นคอยล้างผลาญผู้ที่ตนเคืองแค้น ให้ได้ความลำบากฉิบหายล้มตาย โมหะคือความหลง เมื่อเกิดขึ้นแรงกล้าในสันดานผู้ใดแล้ว ก็ให้ผู้นั้นสำคัญผิดๆ ไป เห็นชอบเป็นผิดเห็นผิดเป็นชอบ แล้วประกอบแต่การไม่ดี ไม่เป็นที่ตั้งแห่งประโยชน์ เมื่อมาแสวงหาอุบายจะให้ได้ความสุขกายสุขใจในทางที่ผิดไม่ชอบธรรมอย่างนี้ ความประพฤติกายวาจาใจด้วยอำนาจโลภโกรธหลงนั้น กลับจะนำทุกข์กายทุกข์ใจที่ไม่หวังไม่อยากได้เลยมาให้ กิเลสบาปธรรมเมื่อเกิดแรงกล้าแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความทุกข์แก่ตนเองและผู้อื่นฉะนี้ ความหมั่นขัดเกลากิเลสให้น้อยเบาบาง มิให้เกิดสะสมมากมูนในสันดาน จึงเป็นความดีความชอบ ควรที่สาธุชนจะประกอบประพฤติ เปรียบเหมือนภาชนะทองแดงทองเหลืองทองขาว ถึงจะไม่สุกปราศจากมลทินคือสนิมทุกเมื่อเหมือนภาชนะทองเงินก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้นเมื่อบุคคลหมั่นขัดถูอยู่เนืองๆ แล้วก็คงจะผ่องใส ตามกำเนิดของตน

ที่สามารถจะเป็นไปได้ ดีกว่าหมดจดกว่าภาชนะที่เจ้าของทิ้งไว้ให้สนิมจับไม่ขัดถู

ความพิจารณาในอภิณหปัจจเวกขณะทั้ง ๕ สถานนั้น ดูเหมือนว่าจะปิดวิปัสสนาปัญญาเสียมิให้เกิด เพราะถือเอาสมมติ คือ เราแก่ เราเจ็บ เราตายเป็นอารมณ์ เมื่อความหลงในสมมติยังมีอยู่แล้ว วิปัสสนาก็ไม่เกิด ถึงอย่างนั้นก็ชื่อว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสสอนให้เจริญวิปัสสนาโดยปริยาย ให้เห็นว่าร่างกายจิตใจไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตน ด้วยสถานทั้ง ๓ ข้างต้น ตามสมควรแก่เวไนยสัตว์ที่มีปัญญาอ่อน พอจะพิจารณาเห็นได้ง่ายๆ กว่าที่จะพิจารณาภูมิธรรมอันสุขุมละเอียด เมื่อพิจารณาในสมมติอย่างนี้ชำนิชำนาญจนเกิดปัญญาแก่กล้าแล้ว จึงละสมมตินั้นเสีย แยกออกพิจารณาโดยลักษณะ คือความเป็นส่วนๆ เป็นต้นว่า ส่วนนี้รูปกาย ส่วนนี้จิตใจ และโดยลักษณะ คือความเป็นของเสมอกัน คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ไม่ใช่ตน เมื่อเป็นอย่างนี้ก็ชื่อว่าดำเนินในทางวิปัสสนา เปรียบเหมือนภาชนะทองแดงและทองเหลืองที่บุคคลจะแช่ทอง ไม่สามารถจะแช่ได้ทั้งกำลังสนิมยังจับอยู่ ต้องขัดถูจนสิ้นมลทินขึ้นเงาดีแล้วจึงแช่ได้ฉันใด พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ฉลาดในเทศนา เมื่อจะทรงฝึกสอนเวไนยสัตว์ที่มีปัญญาทราม ก็ต้องทรงแสดงในสมมติก่อน แล้วจึงตรัสสอนให้

ละสมมตินั้นเสีย มีอุปไมยฉันนั้น

สาธุชน อุบาสกอุบาสิกา พึงเจริญสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนาโดยย่อดังกล่าวมานี้ เทอญ.

